

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Vstup Velké Británie do první světové války

Jan Linhart

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor mezinárodní vztahy – Britská a americká studia

Bakalářská práce

Vstup Velké Británie do první světové války

Jan Linhart

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů literatury.

Plzeň, červenec 2020

.....

Poděkování:

Rád bych poděkoval svému vedoucímu práce PhDr. Pavlu Hlaváčkovi, Ph.D. za odbornou pomoc, užitečné rady, ochotu a čas, jenž obětoval pro kontrolu této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	6
1 Proč státy vstupují do války a koncept offshore balancing	10
1.2 Konflikt v interpretaci realistické a idealistické tradice	10
1.3 Moc vojenská a moc latentní	14
1.4 Strategie offshore balancing a koncept skvělé izolace	15
2 Ekonomická situace v Evropě a konec skvělé izolace	18
2.1 Změna statu quo – vznik Německa a Itálie	18
2.2 Ekonomický a průmyslový vývoj před rokem 1914.....	19
2.3 Konec politiky skvělé izolace a britská relativní ekonomická moc.....	21
3 Vývoj anglo-německého antagonismu a směřování do aliančních bloků	26
3.1 Francie jako hlavní nepřítel Británie a pokusy o anglo-německou koloniální spolupráci	26
3.2 Weltpolitik a příčiny britské germanofobie	28
3.3 Konec anglo-francouzského antagonismu a cesta k Trojdohodě.....	31
3.4 Závody ve zbrojení a vojenská síla v předválečném období	37
4 Červencová krize a jednání o válečné intervenci	41
4.1 Britský kabinet a podoba Asquithovy vlády	41
4.2 Garance belgické nezávislosti	45
4.3 Německo jako existenční hrozba	47
4.4 Vliv vnitrostátní situace	48
4.5 Efekt britské intervence a kontrafaktuální scénáře	49
Závěr	52
Seznam použité literatury a pramenů	56
Resumé	60
Přílohy	62

Úvod

Téměř sto let trvající období relativního míru na evropském kontinentě bylo ukončeno v druhém desetiletí 20. století mezinárodním vojenským konfliktem známým jako první světová válka. Obrovský počet zúčastněných států, vedle revolučních inovací v oblasti zbraní a válečných strategií, byl příčinou do té doby nevídaného množství ztrát na lidských životech jak samotných vojáků, tak i civilního obyvatelstva a tak je první světová válka právem považována za jednu z největších katastrof v moderních světových dějinách. Za *casus belli* první světové války je označován Sarajevský atentát spáchaný 28. června 1914 na arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este, následníka trůnu Rakouska-Uherska. Krize vzniklá po Sarajevském atentátu se během následujícího měsíce a několika dní rozrostla do vojenského souboje na většině evropského kontinentu a později do války probíhající po celém světě. Čtyři roky trvající konflikt byl ukončen listopadu 1918 vyhlášením příměří, po němž proběhla v roce 1919 pařížská mírová konference, kde byla podepsána Versailleská smlouva. První světová válka se stala významným milníkem, jenž navždy změnil vnímání moderní politiky a světové diplomacie.

Začátek 20. století znamenal poměrně zásadní změny v mocenském rozložení světového systému a dal vzniknout dvěma aliančním blokům známým jako Trojspolek a Trojdohoda, které proti sobě stály před začátkem války. První jmenovaná koalice se skládala z takzvaných ústředních mocností, tedy z Německa, Rakouska-Uherska a Itálie, která ovšem do války na straně svých aliančních partnerů nakonec nevstoupila. Proti ní stojící Trojdohoda představovala koalici Francie, Ruska a Britského impéria, které přímým vstupem do vojenského konfliktu symbolicky a definitivně ukončilo svou strategii tzv. „skvělé izolace“ (*splendid isolation*). Toto mezinárodní uspořádání, ve kterém byla Evropa rozdělena do dvou více méně vyvážených mocenských bloků, existovalo přibližně jednu dekádu před vypuknutím první světové války.

Cílem této bakalářské práce bude zjistit, jaké skutečnosti vedly imperiální mocnost Velké Británie vstoupit do první světové války po boku Francie a Ruska, ačkoliv ji k tomu explicitně nevázala žádná alianční smlouva, stejně tak nebyla nikým bezprostředně ohrožena a ani Německo explicitně nedeklarovalo svůj záměr ostrovní velmoc napadnout. Formálně byl vstup Velké Británie do války odůvodněn ochranou neutrality Belgie, ke které se Spojené království zavázalo v roce 1839. To je nicméně pouze jedno z mnoha možných odůvodnění a dokonce i názory jednotlivých historiků se v odpovědi na otázku skutečné příčiny vstupu do války liší. Aby bylo možné dopracovat se k této odpovědi, je také nezbytné zjistit z jakých důvodů se Spojené království, jež bylo téměř po celé století před začátkem první světové války nejsilnější světovou mocností, rozhodlo ukončit svou izolacionistickou politiku „offshore balancera” uzavřením aliančních smluv na začátku 20. století.

Ve své práci budu čerpat převážně z knižních zdrojů známějších autorů, z nichž by kostru práce měly tvořit knihy *Umění Diplomacie* Henryho Kissingera, *Vzestup a Pád Velmocí* Paula Kennedyho, *Destined for War* Grahama Allisona, *The Pity of War* od skotského historika Nialla Fergusona a kolektivní monografie *The Origins of World War I* od R. F. Hamiltona a H. H. Herwiga. Tyto knihy budou samozřejmě doplněny o další zdroje v podobě internetových článků, dokumentů a periodik a dalších textů z knižních zdrojů, které na téma První světové války představují zdrojovou majoritu. Knihy tvořící skelet práce jsou vybrány částečně na základě kvalifikovanosti autorů a hlavně proto, že se jejich názory na téma vstupu Velké Británie do války do jisté míry liší a současně se vzájemně dobře doplňují, neboť každý posuzuje určitá fakta jako více nebo méně podstatná. Z důvodu jejich rozdílných pohledů na tuto problematiku jsem přesvědčen, že tato kombinace vede k lepšímu záběru informací a tedy i lepší orientaci při hledání kvalitních argumentů. V teoretické části budu převážně čerpat z knihy Johna J. Mearsheimera *The Tragedy of the Great Power Politics*, ve které autor rozvíjí svou teorii

ofenzivního realismu a vysvětluje, za jakých okolností je stát schopen uplatňovat strategii *offshore balancing*.

V průběhu práce bych rád poskytl odpovědi na několik otázek:

Jaké důvody přiměly Spojené království ukončit politiku skvělé izolace?

Proč se Velká Británie přidala na stranu Francie a Ruska?

Čím byla zapříčiněna nevráživost vůči Německu?

Mohla Velká Británie nějakým způsobem zabránit vzniku války?

Jak vypadalo jednání britských státních představitelů v momentě, kdy se schylovalo k válce a jaký byl názor britské veřejnosti na vstup do války?

Bylo rozhodnutí intervenovat pro Velkou Británii nevyhnutelné, nebo mohla zůstat stranou?

Pochopitelně jsou tyto otázky poměrně komplexní, a proto je pro jejich zodpovězení nezbytná dobrá znalost a důkladná analýza hned několika faktů. Se záměrem jasně odpovědět na každou z výše položených otázek a příliš nenarušit chronologii událostí, jsem se rozhodl svou práci strukturovat, tak jak popisují v následujících řádcích.

Následující kapitola se bude věnovat teoriím, během jejich výkladu se obeznámíme se základním pojetím konceptu moci a konfliktu jako takového z paradigmatu realistické a idealistické tradice. Budou zde popsány také důvody vzniku válek s odlišným pojetím národního zájmu a pokusím se nastínit, na jakých úrovních lze příčiny konfliktů pozorovat a zkoumat. Ke konci kapitoly ještě rozeberu pojem *offshore balancer* a pokusím se popsat podmínky pro uplatnění této strategie, ale také vysvětlím za jakých okolností je *offshore balancing* neudržitelný. Následující kapitoly budou více směřovány na popis a studování jednotlivých klíčových událostí, které ostrovní velmoc Velké Británie ovlivnily ve

finálním rozhodnutí intervenovat. Další dvě kapitoly poskytnou pohled na podstatné podněty vedoucí k zapomenutí skvělé izolace a postupnému utvoření dvou proti sobě stojících mocenských bloků v Evropě.

První z těchto dvou kapitol bude tuto problematiku sledovat z roviny ekonomických a průmyslových změn, jež nejlépe popisuje Niall Ferguson a Paul Kennedy, kteří ekonomickým změnám ve sklonku 19. století přisuzují ze všech mnou čtených autorů největší význam.

Kapitola následující bude věnována vysvětlení růstu germanofobie na britských ostrovech a oteplení jejich vztahů k historickým nepřátelům v podobě Francie a Ruska. Tuto zásadní změnu budeme pozorovat na základě řešení imperiálních záležitostí mezi státy, debat o vytvoření bližší spolupráce, role britské neochoty přímo se vázat k evropským záležitostem a reakcí evropských velmocí. Změny v přístupu k zahraniční politice Velké Británie tady budou tedy pozorovány na pozadí mezinárodních krizí, jako byla Fašodská krize, Búrské války, námořní závodění s Německem či marocké krize. Ve spojení s nimi budou sledovány britské reakce v podobě koloniálních dohod, jako byla Anglo-japonská smlouva či Srdečná dohoda. Kapitola bude zakončena pohledem na rozložení vojenských sil v mírovém období těsně před vznikem války.

Kapitola č. 5 bude poslední kapitolou této práce před samotným závěrem. V ní se budu snažit popsat a objasnit jednání členů vládního kabinetu Velké Británie a poukázat na důvody vedoucí k jeho dlouhému váhání vydat konečnou rezoluci o postoji Velké Británie během období po Sarajevském atentátu, takzvané Červencové krizi. Rozeberu zde, jak velkou důležitost v konečném rozhodnutí hrála záruka ochrany Belgie z roku 1839, jež byla uvedena jako oficiální podnět britské intervence. Kapitolu uzavřu kratším vyhodnocením závažnosti německé hrozby a významu role Spojeného království jakožto válčícího člena Trojdohody.

1 Proč státy vstupují do války a koncept offshore balancing

1.2 Konflikt v interpretaci realistické a idealistické tradice

Mezinárodní konflikty a války jsou v oboru mezinárodních vztahů elementárním objektem zkoumání a možných podnětů a okolností vedoucích k jejich vzniku je hned několik. Tradiční pohledy na toto téma vidí příčinu konfliktu v neslučitelnosti jednotlivých zájmů mezi dvěma mezinárodními aktéry, za něž jsou v tradiční evropské diplomacii považovány národní státy. V tomto případě představují tyto dva (nebo více) státy vzájemnou hrozbu nebo překážku v dosažení stanovených národních zájmů. Národní zájmy se neustále mění, a proto se také neustále proměňují i vztahy mezi státy samotnými. Od vzniku oboru mezinárodních vztahů se objevil velký počet různých teorií o vzniku válek, z nichž hlavní rozpor pozorujeme na pozadí velkých debat mezi realisty a idealisty. Nejlepší obecné teorie mezinárodních vztahů poskytují užitečné nástroje vedoucí k pochopení a vysvětlení konkrétních případů, mezi které patří samozřejmě také ozbrojené konflikty. Myslím, že je nezbytné podotknout, že ačkoliv nám teorie mezinárodních vztahů pomohou lépe pochopit danou situaci, tak právě proto, že jsou univerzálně platné, mají tendenci případy generalizovat a různé aspekty více zdůrazňovat, zatímco jiné marginalizují. Jednotlivé teorie se liší právě ve vnímání významnosti jednotlivých ukazatelů. Konkrétní případy jsou samozřejmě více komplexní a často se dají vysvětlit více teoriemi, či jejich kombinací. Tato kapitola nám pomůže přiblížit jednotlivé teorie, z nichž se některé později v této bakalářské práci pokusím aplikovat na případ vstupu Spojeného království do první světové války.

Podněty směřující k vypuknutí mezinárodního ozbrojeného konfliktu jsou různé. Podstatnou entitou k pozorování je podoba mezinárodního systému, rozložení moci a konkrétní vztahy a vazby mezi jednotlivými aktéry. Nejprve vysvětlím, na jakých úrovních se provádí analýza a poté, v následujících dvou odstavcích se pokusím zjednodušeně shrnout základní předpoklady, z nichž vycházely teorie a modely vysvětlující vznik válek a důvody, proč do nich státy vstupují.

Pro nalezení příčiny a odůvodnění vzniku konfliktu či zapojení konkrétního státu do něj, pozorujeme události a provádíme analýzu na čtyřech základních úrovních. Na první úrovni analýzy je pozorován jednotlivec. Jelikož jednatel představuje nejnižší úroveň, jeho vlastnosti jsou nejvíce specifické a různorodé. Na tomto stupni zkoumáme přirozenost člověka a jeho povahu. K tomu patří jeho schopnost se rozhodovat, cit pro spolupráci, vlastní politické paradigma a další charakteristiky a vlastnosti. Dalším stupněm analýzy jsou skupiny jednotlivců, za něž považujeme například voliče, politické strany nebo zájmové skupiny (Gebhard 2017: 33–34). Zatímco liberálové vnímají úroveň jednotlivce a skupin jako podstatnou součást analýzy, většina realistů pokládá tyto úrovně jako minimálně ovlivňující chování státu a tak se jimi téměř nezabývají (Mearsheimer 2001: 11). Třetí úroveň analýzy je stát. Na této úrovni sledujeme, do jaké míry stát usiluje o rozšíření své moci a jak agresivní v cestě za jejím dosažením může být. Idealisté při výzkumu na této úrovni přisuzují klíčovou roli politickým institucím. Podoba politických institucí podle liberální tradice výrazně ovlivňuje sklon státu vstoupit do války, kdy platí, že čím demokratičtější instituce ve státě jsou, tím více bude prosazován mírový stav a naopak. Posledním stupněm je podoba mezinárodního systému, který je anarchický. To znamená, že nad státy nestojí žádná vyšší autorita, jež by dohlížela na jejich chování, bránila by tak v jejich volném rozhodování a případně jejich prohřešky trestala (Gebhard 2017: 34–37). Rozložení moci v mezinárodním systému také výrazně ovlivňuje tendenci států účastnit se válek. V systému, který je bipolární, platí, že války budou probíhat minimálně, zatímco v

systému multipolárním je riziko vzniku ozbrojeného konfliktu mnohem vyšší. Důraz na rozložení moci náleží spíše k realistické tradici.

Realistická tradice je založena na existenci a podobě anarchického systému, který vnímá jako stěžejní skutečnost ovlivňující uvažování a chování států. Hlavními aktéry, kteří jsou součástí tohoto systému, jsou suverénní státy, jejichž nejvyšším zájmem je jejich vlastní bezpečnost. Úsilí o zajištění vlastní bezpečnosti je elementárním podnětem ovlivňujícím jejich chování. Hlavním ukazatelem, s nímž realisté operují, je koncept moci. Díky existenci anarchického systému si státy bezpečnost musí zařídit samy maximalizací své moci, za níž realisté považují přednostně moc vojenskou. Tím ovšem spustí tzv. bezpečnostní dilema, které označuje situaci, kdy stát racionálně zbrojí, aby si zajistil větší bezpečnost, ale zároveň tak vyvolá reakci ostatních států, které také začnou zbrojit a první stát se tak nakonec dostane do ještě horšího postavení (Wivel nedatováno). Protože bezpečnost v systému, který je anarchický a úmysly ostatních jsou nepředvídatelné, se dá nejlépe zajistit nabytím statutu hegemonu (tj. nejsilnější mocnosti), budou o toto postavení usilovat všichni aktéři. Státy disponující menší mocí pak vytvářejí mocenské koalice, aby v tom mocnosti aspirující na hegemonu zabránili a přispěli tak k vytvoření rovnováhy moci (*balance of power*). Chování států je založeno na jejich schopnosti mocenské kalkulace, a proto budou své chování vždy přizpůsobovat situaci, v níž se nacházejí. Díky předpokladu, že ostatní státy jsou nepředvídatelné a nejde jim tedy nikdy stoprocentně důvěřovat, považují realisté válku za nevyhnutelnou součást světového pořádku a tím pádem nejsou mezinárodní vztahy ničím jiným než nekonečným bojem o moc (Mearsheimer 2001: 17–22).

Více normativní přístup k mezinárodním vztahům můžeme pozorovat v idealistické tradici, jejíž pohled na válku je opačný a na rozdíl od realistů ji idealisté nepovažují za nevyhnutelnou, avšak tvrdí, že za určitých podmínek se jí

lze vyhnout. Toto tvrzení je založeno na předpokladu racionálního chování států zakořeněného v lidské povaze, která je elementárně dobrá a tím pádem je přirozeným stavem mír (Gold a McGlinchey 2017: 47). Příčiny války tak idealisté vidí v podstatě jako jakousi chybu, která vznikla nebo existuje v rozporu s racionálním stavem. Liberalisté vidí jako zásadní pilíře míru zdravou komunikaci mezi státy, jejich vzájemnou provázanost (*interdependence*) a poukazuje na potřebu mezinárodních institucí, které fungují jako fórum a jako vyšší autorita dohlížející na správné jednání států. Porušení nebo nedostatek jednoho či více těchto aspektů pak může vést až k ozbrojenému konfliktu. Elementárním problémem je tak vnímáno selhání komunikace, které idealisté přisuzují zejména nedostatku demokratických institucí, což vede k nelegitimitě úřadující vlády, která je viníkem války. Koncept demokratického míru má kořeny v eseji Immanuela Kanta *K věčnému míru*, ve které Kant zdůrazňuje význam demokratických vlád, neboť lid si nikdy při rozhodování mezi mírem a válkou nevybere válku. Tato idea lze jednoduše vyčíst z úryvku Kantovy eseje, v níž píše, že pokud je „vyžadován souhlas občanů státu při rozhodování, zda má být válka nebo ne, pak není nic přirozenějšího, než že budou s tím, aby se pustili do tak zlé hry, velmi otálet“ (Kant 1999: 17). U monarchií a absolutistických vlád to obecně neplatí, protože ty nezastupují univerzální zájmy lidu, ale své vlastní aristokratické zájmy. Prostor pro komunikaci je tak omezen, což vede ke střetu zájmů, jejichž řešení se stává obtížnější, protože je daleko obtížnější nalézt společné cíle. Dalším nedostatkem způsobujícím vyšší riziko konfliktu, jak již bylo zmíněno dříve v tomto odstavci, je nedostatečná interdependence neboli provázanost států (Gold a McGlinchey 2017: 47). Obchodní provázanost států totiž zapříčiní, že boje vedené proti sobě se stanou ekonomicky nevýhodnými a díky tomu nebudou mít státy tendenci konflikty podněcovat a budou se snažit nalézt kompromisní řešení.

Výše popsaná paradigmata nám pomohou lépe poznat, za jakých okolností vznikají války, ale ne zcela přesně vyjádří přímou motivaci států se ozbrojených konfliktů účastnit. Při analýze válek rozlišujeme dva základní typy. Válku útočnou

a válku obrannou. Sklony upřednostňovat obranu nebo útok závisí převážně na úrovni vojenských technologií, infrastruktury a geografii (Van Evera 1998: 16–17). Mimo to je nezbytné znát možné motivace států se do války pouštět. Z liberální roviny pohledu mohou vstup státu do války ovlivnit různorodější faktory než by předpokládali realisté, protože moc není vždy vnímána jako jediný dominující předmět národního zájmu. V minulosti jsme se mohli setkat několikrát například s válkami, které měly ideologický charakter. Takové konflikty jsou často v naprostém rozporu s realistickým konceptem mocenské rovnováhy. V takových případech může vstoupit stát do války, aniž by z ní plynuly jakékoliv materiální, či územní zisky, respektive by byly tyto výhody vnímány spíše jako pozitivní vedlejší účinek. Tohoto konfliktu se aktér účastní většinou s vizí nějakého „vyššího dobra“. K takovým konfliktům se dají zařadit války náboženské, nebo například válka proti terorismu. Příčinou válek ideologického charakteru může být také nacionalismus, jenž způsobí, že na základě domněnky přednostnějšího postavení jednoho národu je stát či jiný aktér napadnout státy, jež vnímá jako jemu podřazené (Goodman 2019). V určitých případech pak může být stát do války „vtažen“ pokud ho k napadenému státu váže například alianční smlouva nebo obranná záruka. V tomto případě musí stát zakročit v souladu se zachováním dobré morálky, ale především proto, že nemůže svého spojence nechat rozdrtit a ohrozit tak sám sebe (Van Evera 1998: 15).

1.3 Moc vojenská a moc latentní

Jak bylo již zmíněno, realisté považují jako nejvyšší národní zájem vlastní přežití a od toho se pak dále odvíjejí další zájmy státu. Pro zajištění přežití (bezpečnosti) je tedy kritické maximalizovat svou moc, kterou představuje především moc vojenská, ale také moc latentní. Oba tyto typy moci jsou úzce provázány, neboť militaristická moc představující velikost vojska, vojenskou techniku a strategii vychází z moci latentní, kterou jsou chápány socioekonomické podmínky státu. Socioekonomické podmínky v podstatě představují vojenský potenciál státu.

Zahrnují velikost populace, která se dá vnímat jako kapacitní potenciál pro velikost armády, nebo bohatství státu a jeho technologickou vyspělost, které reprezentují prospekty pro vojenské investice (Mearsheimer 2001: 55–60). Analýza těchto zdrojů moci s ohledem na neméně důležitou geopolitickou situaci jsou základním kamenem v momentě rozhodování o vstupu do války a vlastně při jakékoliv interakci v mezinárodních vztazích.

Pokud tedy přijmeme realistickou myšlenku, že mezinárodní vztahy jsou neustálým bojem o moc, je evidentní, že státy budou zápolit o její nabytí na úkor ostatních. Moc, na které v této situaci záleží, musí být vnímána jako moc relativní vůči ostatním. Schopnost mocenských kalkulací, na základě kterých stát na mezinárodní scéně jedná, je stěžejní pro posouzení, zda je úspěch ve válce dosažitelný a zdali budou zisky převyšovat válečné výdaje. Jestliže je stát v postavení, kdy je nejsilnější v porovnání s opozicí, s největší pravděpodobností se uchýlí útočné válce a pokusí se nastolit hegemonii, která mu zajistí bezpečné postavení (tamtéž: 37). Na takovou hrozbu, stát s nižší relativní mocí musí reagovat vytvořením obranné aliance, aby síly vyrovnal a pomohl tak dosáhnout rovnováhy moci. Toto z realistického paradigmatu bude fungovat vždycky a motivace bude stejná, na jedné straně bude mocnost či mocenská koalice usilující o zisk nadvlády a na straně druhé budou státy ohrožené, které se budou snažit o obranu statu quo.

1.4 Strategie offshore balancing a koncept skvělé izolace

Existují však případy, kdy se velmoc i přes svoji výrazně nejvyšší relativní moc vůči ostatním mocnostem neuchýlí k větší maximalizaci svého mocenského podílu ve světovém systému. Ačkoliv se takové chování může zdát být v rozporu s přesvědčením realistů o neutuchající touze po hegemonii, je to přesně tak, jak by realista předvídal. Takovou situaci totiž výrazně ovlivňuje jeden veledůležitý

aspekt, jímž je geografická poloha státu. Přítomnost vodní plochy oddělující ostrovní stát od zbytku kontinentu nebo jiného regionu naprosto změní podmínky pro jeho dobytí a kontrolu. Přírodní překážka v podobě vodní plochy tak funguje jako výrazný ochránce bezpečnosti, protože se projektalizace vojenských akcí přes ni stane obtížnou a nevýhodnou. Zároveň ze stejného důvodu naprosto znevýhodní tentýž stát v situaci, kdy by chtěl oblast oddělenou vodní plochou napadnout a ovládnout. V takových podmínkách pro stát není výhodné aktivní zapojení do dění za mořem, ale vždy bude usilovat o to, aby se žádný jiný aktér nestal na druhém břehu hegemonelem. Stát uplatňující takovou strategii pojmenoval John J. Mearsheimer ve svém díle *The Tragedy of Great Power Politics* přívlastkem *offshore balancer*. *Offshore balancer* zaujímá pozici ochránce statu quo, kdy se vždy přidá na slabší stranu, aby zabránil agresivní mocnosti dominovat na kontinentě (Mearsheimer 2001: 234–238). To ohrožený stát sleduje a vybírá mezi dvěma různými způsoby strategie.

Jedním z nich je tzv. *buck passing* a druhým je vyrovnání moci přímým vojenským zapojením. *Buck passing* bych volně přeložil jako, přenesení odpovědnosti, neboť pojmenovává situaci, kdy se stát přímo neangažuje v zadržování potenciálního hegemona a zatímco zůstává stát mimo konflikt, jiný ohrožený stát hrozbu zastaví. Toto chování navíc přinese státu, který zůstal mimo, výhody v podobě nulových ztrát a proto je přenesení odpovědnosti vždy preferovanou možností před vyrovnáváním moci. *Buck passing* však nelze uplatňovat pokaždé a v případě jeho neúspěchu hrozí nejhorší scénář vítězství aspirujícího hegemona. Uplatnitelnost *buck passingu* záleží především na podobě mezinárodního systému neboli distribuci moci. *Buck passing* není možný ve chvíli, kdy v systému existují pouze dvě velmoci (bipolarita), anebo když je moc agresora vysoká natolik, že ji jiná ohrožená mocnost s velkou pravděpodobností nezadrží. Potom se musí ohrožený stát přímo zapojit a vytvořit obrannou koalici, aby nastolil rovnováhu moci. *Offshore balancer* se tak snaží udržet co nejmenší závazky vůči

pevnině a angažovat se až ve chvíli, kdy je hrozba hegemonie příliš vysoká (tamtéž: 157–162).

Právě Spojené království představuje vynikající příklad *offshore balancera*. Během přibližně 90 let dlouhého období od konce Napoleonských válek do prvního desetiletí 20. století si Británie nevytvořila jediný alianční závazek vůči Evropě a fungovala tak jako dokonalý *buck passer*. Výjimku představovala pouze záruka ochrany Belgie z roku 1839 a Krymská válka. Toto slavné období Spojeného království je dnes již poměrně dobře známé pod názvem *splendid isolation*, což můžeme v češtině vyjádřit jako skvělou izolaci. Autorství tohoto termínu je přisuzováno kanadskému politikovi George Fosterovi. Název byl zpopularizován na konci 19. století, když se mezi politickými zastupiteli Británie a jejích kolonií vedla debata o vlastnostech této izolace. Na jedné straně stáli zastánci britské izolacionistické zahraniční politiky, neboť v ní spatřovali svobodu a jednotnost mezi Spojeným královstvím a jeho imperiálními državami, na straně opačné stáli její kritici, mezi nimiž byl například unionistický ministr kolonií Joseph Chamberlain, jenž popisoval izolaci nikoliv jako „skvělou“, ale jako „nebezpečnou.“ Svou nedůvěru v izolaci od evropských velmocí vyjádřil v projevu z roku 1898, kdy se nechal slyšet, že „...od Krymské války, po téměř padesát let, byla politika této země politikou striktní izolace. Neměli jsme žádné spojence - obávám se, že nemáme žádné přátele“ (Howard 1962: 34). Bez ohledu na protichůdné názory politiků či tisku, Británie svoji fixní politiku nevytváření aliančních závazků opustila uzavřením duální dohody s Japonskem v roce 1902 a v rámci Evropy podepsáním dohody s Francií v roce 1904. Právě dohodu z roku 1904 popisuje Mearsheimer, stejně jako mnoho dalších, jako zlomový rok, kdy se Británie vrátila k přímému spoluvytváření rovnováhy moci na Evropském kontinentě (Mearsheimer 2001: 262–263).

2 Ekonomická situace v Evropě a konec skvělé izolace

2.1 Změna statu quo – vznik Německa a Itálie

Ekonomické faktory byly jedním z prvních indikátorů značících pomalou ztrátu výsostného postavení Velké Británie, vedoucí k přehodnocení její zahraniční politiky. Přímo britskému ekonomickému a imperiálnímu úpadku však předcházely dvě významné události z druhé poloviny 19. století. Historickou změnu v distribuci moci na evropském kontinentě představoval rok 1861, kdy vznikla jednotná Itálie, ale především rok 1871, ve kterém došlo k sjednocení německých zemí do Německého císařství po pruském vítězství v Prusko-francouzské válce. Otto von Bismarckovi se tak podařilo vytvořit jednotný stát přímo v srdci Evropy, který se svou geopolitickou polohou a prostředky stal v průběhu dalších několika desítek let možná nejvýznamnějším hráčem na kontinentě (Hamilton 2008: 56–58). Během Bismarckovy vlády se Německu dařilo udržovat poměrně zdravé vztahy s ostatními evropskými státy a držet Francii zkrátka. Kancléři Bismarckovi se jeho komplexní diplomacií dařilo mírnit obavy ostatních států, včetně Británie, z německé evropské expanze a přesvědčil je, že Německé zájmy spočívají v ochraně statu quo (Hamilton a Herwig 2008: 28–29). Tím pádem ještě neexistoval podstatnější důvod, aby se Spojené království vzdalo své izolacionistické politiky. Po nástupu Viléma II. na císařský trůn a následnou Bismarckovu abdikaci se diplomatické vztahy Německého císařství značně změnily a staly se poněkud méně jasné a nebezpečně ambiciózní (Kissinger 1999: 177–179).

S přelomem 19. a 20. století se mocenské poměry na evropské pevnině začaly formovat tak, že podoba mezinárodního systému se změnila z multipolárního systému, v němž byly všechny významné evropské kontinentální velmoci (Německo, Francie, Rakousko-Uhersko, Rusko, Itálie) poměrně vyrovnané, na systém multipolární s jednou dominantní mocností, jíž se stalo

právě sjednocené Německo. Pro Británii příchod nového masivního hráče kousek od jeho hranic v 70. a 80. letech ještě neznamenal přímou hrozbu, neboť jeho relativní síla v porovnání s ní nebyla nijak zvlášť významná a navíc se Bismarckovské Německo snažilo ujist'ovat ostatní, že nemá záměry expandovat (Kissinger 1999: 150–152). Ovšem jeho slabší mocenská kapacita a expanzivní úmysly se v následujících letech pomalu začaly měnit (Allison 2017: 73–76). Toto zlomové období představovalo pro evropské velmoci nebývale rychlou a dynamickou změnu především v oblasti nových technologií, jimiž jsou telegraf, železnice, parníky a výrobou moderních materiálů jako byla ocel (Kennedy 1996: 246–250). Tyto zdroje jsou považovány za ukazatele latentní moci, která představuje vojenský potenciál státu, ale nedá se s vojenskou silou zcela ztotožnit, protože vojenskou moc ovlivňují i další zdroje latentní síly, jimiž dále chápeme velikost populace. Ekonomická a industriální síla ne vždy znamená, že ji stát přetvoří v tvrdou vojenskou sílu, neboť uplatnění těchto zdrojů závisí i na sociokulturní situaci státu a jeho geopolitickém postavení (Mearsheimer 2001: 60–65).

2.2 Ekonomický a průmyslový vývoj před rokem 1914

Přestože je důležitost ekonomických indikátorů subjektivní a někteří autoři jim při přihlédnutí ke vstupu Velké Británie do války nevěnují příliš velkou pozornost, jsem přesvědčen, že svoji roli v ovlivnění úsudku britských politiků hrály. Ekonomicky rychle rostoucí Německo předběhlo Británii jako nejsilnější evropskou ekonomiku a změnila britské názory na udržitelnost svého impéria a politickou izolaci. Ekonomické poměry nejlépe a nejpodrobněji popisují Ferguson a Kennedy, který je citován snad všemi autory při popisu ekonomických změn před První světovou válkou. Začneme tedy komparací lidských zdrojů a demografickými ukazateli. Čistě na základě velikosti populace by se dalo považovat Rusko za nejsilnější evropskou mocnost (viz „tabulka č. 1”), ale další demografické údaje, jako například ukazatel míry urbanizace, jasně ukazují, jakými nedostatky Rusko trpělo v oblasti modernizace společnosti v období před

první světovou válkou (viz „tabulka č. 2”). V těchto ohledech zcela jasně převládala modernizovaná Velká Británie, Německo a Francie, proti nimž ostatní zřetelně zaostávali. Po přesunutí se k ukazatelům výroby se náš pohled na ekonomické poměry v Evropě ještě lépe vykreslí. Možná nejlepším indikátorem pokroku byla v této době výroba železa a oceli, která v přenesení na ukazatel moci znamenala znamenitý potenciál pro kvalitu vojenské techniky, či prostředků infrastruktury, jež pro daný stát může znamenat výhodu při mobilizaci a rychlejší přepravu vojenských jednotek a zásob (Taylor 1954: xxix–xxxvi). V této oblasti můžeme také pozorovat zřetelný propad Velké Británie, kdy v roce 1890 stála suverénně na první pozici ve výrobě železa v Evropě, avšak více než dvojnásobný nárůst výroby Německa oproti britské výrobě znamenal, že Německo již v roce 1900 Británii předstihlo a rozdíl se dále až do roku 1914 propadal (viz „tabulka č. 3”). Téměř totožný trend můžeme pozorovat ve vývoji průmyslového potenciálu států (viz „tabulka č. 4”) (Kennedy 1996: 247–250)¹.

Z vybraných indikátorů lze vyčíst, že trend ve výrobě a demografické situaci států ukazuje rapidní růst německé latentní síly v porovnání s ostatními. Zatímco Británie byla o několik desítek let ve výrazně lepším ekonomickém postavení před Německem a ostatními velmocemi, s přibývajícimi roky lze vidět, jak relativní ekonomická síla Velké Británie klesá (Harris 2008: 266). Není to však způsobeno nějakým těžkým propadem její ekonomiky a průmyslové výroby či její stagnací. Skutečnou příčinou je rychlý progres ostatních států a zejména Německého císařství, proti němuž byl britský ekonomický růst zásadně pomalejší (Kennedy 1996: 280–284). Ve skutečnosti zaznamenalo nejrychlejší nárůst ekonomiky mezi lety 1898 – 1913 Rusko, to ale bylo v období před První světovou válkou teprve na začátku svého velkého vývoje, tudíž i přes nejrazantnější nárůst za ostatními velmocemi zaostávalo (Taylor 1954: xxx–xxxii). Je také hodno zmínit,

¹ V tabulkách nejsou zobrazeny čísla dalších dvou světových velmocí jako je industrializované Japonsko a Spojené státy, které držely na přelomu století prvenství prakticky ve všech směrech (Kennedy 1996: 247–250).

že tento pozitivní vývoj ruské ekonomiky a sociálních poměrů, byl efektem velké francouzské finanční pomoci Rusku (Ferguson 1999a: 43–44).

2.3 Konec politiky skvělé izolace a britská relativní ekonomická moc

Jak již bylo zmíněno, Velká Británie byla téměř po celé 19. století dominantní světovou mocností, jejíž nadvláda spočívala převážně na moři. Velká Británie dokázala dobře využít situaci po Napoleonských válkách, své geopolitické postavení a své prvenství s ohledem na průmyslovou revoluci. Toto vše vedlo k tomu, že se Britům podařilo vytvořit suverénně nejsilnější loďstvo a pod jejich imperiální správou spadala čtvrtina světové rozlohy a více než čtvrtina světového obyvatelstva (Britannica 2020a). Britské imperiální zájmy představovaly v tomto období prioritu, protože v Evropě panoval poměrný klid nastolený po mírové konferenci ve Vídni 1815 – 1816. Evropské kontinentální mocnosti se nacházeli v multipolárním systému, v němž neexistoval žádný hráč, který by měl dostatečné prostředky či ambice k tomu, aby se pokusil nastolit v Evropě hegemonii. V tomto období tedy panoval v Evropě klid postavený na mocenské rovnováze (Kissinger 1999: 175–177). La Mančským kanálem oddělená Velká Británie tedy držela post dozorce nad udržením evropského *statu quo*, protože by z jeho změn neměla prakticky co získat, ale mohla by naopak pouze ztratit. To je stěžejní důvod britského rozhodnutí neintervence do konfliktů jako byla Prusko-rakouská a Prusko-francouzská válka, které vedly ke sjednocení Německa, protože to v tuto chvíli ještě nepředstavovalo významnější hrozbu britské bezpečnosti. To se ovšem, jak již víme, během 40 následujících let razantně změnilo (Mearsheimer 2001: 262).

Spolu s úpadkem dominantního průmyslově-výrobního postavení Velké Británie, daleko rychleji rostoucí ekonomiky ostatních světových aktérů znamenaly pro Velkou Británii mimo přímý ekonomický propad také úpadek námořní, vojenský a imperiální, jejichž základem byla samozřejmě právě ekonomika. Britská výroba začala mírně zaostávat v podstatě ve všech klíčových

průmyslových oblastech, jako byla výroba oceli, chemikálií, technického zboží apod. Tohoto propadu se nejvíce obávali imperialisté, mezi něž můžeme zařadit například Josepha Chamberlaina, ministra kolonií v letech 1895 – 1903, který považoval Británii za „vyčerpaného titána” (Kennedy 1996: 281–283). Na základě strachu z kritického průmyslového propadu začali imperialisté s Chamberlainem v čele vést debatu o možnosti lepší ochrany výrobků a trhu impéria, což by znamenalo opuštění jednoho z pilířů britské liberální politiky, jímž byl volný trh (*laissez faire*) (Ferguson 1999a: 39).

Německo svou bleskovou expanzí začalo představovat pro Velkou Británii vážnou komerční hrozbu. Britským výrobním složkám se nedařilo držet krok s německým pokrokem. Německé výrobky začaly částečně vytlačovat ty britské na domácím nechráněném trhu a v kombinaci s poplašnou literaturou o německé invazi britských ostrovů, jež byla poměrně populární se tak začaly v britské společnosti vytvářet mírné obavy z německé dominance (Ferguson 1999a: 3–8). Opodstatněné obavy o své komerční zájmy ovšem ještě neznamenalý skutečnou strategickou hrozbu pro Spojené království. Proto také někteří britští politici před rozdmýcháváním napětí upřednostňovali vytvoření společné aliance s Německem (Allison 2017: 75–77). To by se dalo označit za první náznak odklonu od striktní izolacionistické politiky Velké Británie.

I když se může zdát, že Spojené království poměrně strádalo, jeho pozice nebyla zdaleka tak špatná. Británie totiž držela ve svých rukou až do začátku války značnou moc finanční, kterou jí poskytovaly její ohromné zahraniční investice. Celková suma jejích zahraničních investic v roce 1913 byla tak vysoká, že francouzské zahraniční investice byly oproti ní více než poloviční a výše německých investic stačila přibližně na čtvrtinu těch britských (viz „tabulka č. 5”) (Ferguson 1999: 35–37). Primát v podobě zahraničních investic představoval pro ostrovní velmoc nikoliv pouze značný zdroj bohatství, ale také významný finanční prostředek v případě, že by se země dostala do vleklé a nákladné války proti jiným průmyslovým zemím, i když tato možnost by mohla do jisté míry znamenat hrozbu

změny politické kultury na britských ostrovech, která svou liberálností nebyla příliš uzpůsobena na vedení dlouhé války, které vede k protekcionistickým zásahům státu (Kennedy 1996: 284–285).

Moc, kterou drželo Spojené království, spočívala ovšem ještě v jednom signifikantním zdroji, jenž je neodmyslitelný v ohledu na její dlouhou historii, protože byl oním důvodem, proč se Británie stala světovým hegemonem v 19. století. Tímto zdrojem moci bylo bezpochyby ohromné impérium, které v roce 1900 čítalo přibližně 31 milionů kilometrů čtverečních a spadala pod něj přibližně čtvrtina celého světového obyvatelstva (Britannica 2020a). Byť své největší dominance z hlediska rozsahu impéria Británie dosáhla přibližně 50 – 60 let před vypuknutím První světové války, i v posledním dvacetiletí před válkou pro ni v první řadě její dominia s vlastní vládou a Indie znamenaly před ostatními obrovskou výhodu v podobě lidských, materiálních anebo finančních zdrojů (Kennedy 1996: 280–287).

S ovládnutím nejvíce kolonií samozřejmě souvisí další klíčový aspekt britské moci. Tím bylo impozantní a neustále se zvětšující královské loďstvo, jež Britští státníci považovali za nejdůležitější součást jejich síly, která byla zároveň prostředkem pro kontrolu kolonií, ale z geopolitického důvodu také hlavní záruka jejich bezpečnosti (Ferguson 1999a: 83–85). Přesně tohle spatřoval i Winston Churchill, když mluvil o dominanci královského loďstva, jako o naprosto klíčové podmínce k udržení impéria a obraně vlastní existence, o níž nelze vyjednávat (Allison 2017: 68–69). V souvislosti s velikostí britského námořnictva přijal lord Salisbury, jenž v té době zastával funkci ministerského předsedy, v roce 1889 takzvaný standard dvou mocností (*Two-Power standard*). Standard dvou mocností byl součástí zákona o námořní obraně a jeho cílem bylo ovládat větší loďstvo, než byl součet velikosti loďstva dvou následujících mocností (Churchill College nedatováno). Britská koruna měla také po celém světě vytvořenou obrovskou síť námořních přístavů, jakož i telegrafních sítí. Britské námořnictvo bylo také působivým aspektem její latentní síly díky suverénně největšímu počtu

obchodních lodí, což je opět spojené s jejich liberální tržní ekonomikou a britským postavením největšího světového obchodníka a investora (Kennedy 1996: 280).

I tato prvenství se po přelomu tisíciletí pomalu rozpadala. Britské impérium se ve dvacetiletém období před válkou dostalo do situace, ve které Paul Kennedy označuje Británii jako přetíženou (*over-stretched*) mocnost. Průmyslový rozmach velmocí a vznik Německa se tak promítl na britské kontrole jejich dosavadních zámořských území, která se stala daleko obtížněji udržitelná. Nejvíce britskou imperiální sílu ovlivnily Spojené státy, které začátkem 20. století nahradily Britské impérium na postu nejmocnějšího světového aktéra. V jejich prospěch se Britové rozhodli raději ustoupit například ve vzájemných rozporech ohledně Panamského průplavu či Venezuely (Kennedy 1996: 281–286). Tyto ústupky pak následně vedly k oteplení anglo-amerických vztahů, z něhož plynula znamenitá výhoda minimálně v době, kdy už probíhala první světová válka. Naopak v jiných koloniálních sporech Británie zaujala tvrdý postoj nebo se snažila uzavřít kompromisní dohodu. Všechno záleželo na tom, jak britští státníci na základě postavení Británie a strategickém významu oblasti danou situaci vyhodnotili (Ferguson 1999a: 52–55).

Ústupky ze strany Británie a stále se zvětšující se relativní hrozba v podobě jejich rivalů ještě neznamenala válku či nějakou přímou hrozbu bezpečnosti Spojenému království a nedokáže tak přímo vysvětlit jeho zapojení do války. Ovšem je to první signál značící její kontinuální mocenský úpadek, kdy se Británie musela po uvědomění svých stále se snižujících limitů, obrátit na jinou politiku, nežli byla politika skvělé izolace, během které čerpala ze svého jedinečného postavení. Nyní čelila Velká Británie jak ekonomickým, tak imperiálním hrozbám a musela se tak mnohem aktivněji zapojit do jednání se svými evropskými sousedy. Německo zaujalo speciální postavení, když se po nástupu Viléma II. a kancléře Bülowa stala mocností s impozantní potenciální silou a zároveň touhou ve změnu statu quo, jehož ochrana byla, vedle výsostného námořního postavení královského námořnictva, pro Velkou Británii nejvyšším národním zájmem v

otázce ochrany její existence (Allison 2017: 68–72). Ani ona anglická dominance na moři však dlouho nezůstala Němci neohrožena.

3 Vývoj anglo-německého antagonismu a směřování do aliančních bloků

3.1 Francie jako hlavní nepřítel Británie a pokusy o anglo-německou koloniální spolupráci

Imperiální konflikty nám také přímo nepomohou vysvětlit vznik války a britskou intervenci, jsou však nezbytné pro pochopení vzniku neohebných aliancí a vytváření morálních závazků Velké Británie k Francii, které už zásadně ovlivnily britskou válečnou diskuzi. Také se zde docela jasně promítne problém v komunikaci a jednání ze strany německého císařství, související patrně s neslučitelností jeho zájmů s britskými a jeho neslavné politiky (Allison 2017: 75–78). Na pozadí koloniálních krizí tak můžeme pozorovat klíčový obrat v zahraniční politice Spojeného království vůči mocnostem kontinentální Evropy, jeho koloniálním rivalům. Velká Británie byla stále vedoucí imperiální mocností a koncem 19. století na začátku rozpadu její slavné éry, jež je často označována jako *Pax Britannica*, byli jejími hlavními konkurenty carské Rusko, odvěký nepřítel Francie a nově se objevující Spojené státy a Japonsko. Za Bismarckova úřadu se Německo spíše snažilo ujišťovat ostatní státy, až na pár výjimek, že je „nasyčené“ a má minimální zájem na nabytí dalšího území (Kissinger 1999: 176–178). V otázkách kolonií byl Británii tedy největším rivalem Rusko v oblasti od Konstantinopole po Kábul a Francie, s níž vedli Britové spory převážně v Africe a Jihovýchodní Asii (Ferguson 1999a: 39–42).

Během 19. století převládal britsko-francouzský antagonismus, který hrál podstatnou roli v zahraniční politice Spojeného království i v posledním dvacetiletí 19. století (Ferguson 1999a: 41). Důležitým konfliktem a značnou diplomatickou chybou Spojeného království se stalo jeho vojenská invaze do Egypta v roce 1882. Porušení duální kontroly Egypta, byť s efektem stabilizace egyptských financí k všeobecnému prospěchu, Francii pobouřilo (Britannica 2020d). Britové v čele s

Gladstonem sice nechtěli Egypt pod přímou správu, ba nechtěli ho ani opustit dřív než bude stabilizace zajištěná. Tato událost Británii negativně postihla při jejích následných snahách o kontrolu svých úhlavních koloniálních soupeřů (Ferguson 1999a: 41).

Vznik většího ozbrojeného střetu kvůli koloniálním sporům s evropskými mocnostmi hrozil Británii vícekrát. Taková hrozba většího konfliktu vznikla například v roce 1885, když Rusko porazilo afghánské vojenské síly nebo později v témže roce, když Rusové zabránili bulharskému panovníkovi vytvořit Velké Bulharsko spojením Bulharského království a Východní Rumélie (Lowe 1994: 63–66). Další a nejvyhrocenější koloniální spor byl veden opět na africkém kontinentě mezi Francií a Británií v roce 1898. Důvodem konfliktu byl francouzský pokus o kontrolu súdánské Fašody táhnoucí se od roku 1895. Obě mocnosti měly zájem propojit své africké kolonie. Francie z východu na západ, zatímco Británie hodlala vytvořit linii sever-jih. Čerstvě zvolený liberální premiér Rosebery rychle vyjednal dohodu s Belgií, která Britům přenechala svou jižní oblast Fašody výměnou za část Západního Konga. Poté následovala komplikovaná jednání mezi francouzskými a britskými státníky, při kterém ovšem Británie, v jejímž Roseberym vedeném kabinetě už na ministerstvu zahraničí pracoval Sir Edward Grey, zaujala neústupné postavení a na kompromis tak nedošlo. Krize vyvrcholila v roce 1898, kdy Británie přiměla Francii, která procházela vnitropolitickou krizí, Fašodu opustit a uznat Horní Nil za britskou sféru vlivu (Ferguson 1999a: 42). Tato událost, byť znamenala velkou hrozbu války, odhalila oslabenou vyjednávací pozici Francie, která později vedla k v té době ještě naprosto neočekávanému oteplení anglo-francouzských vztahů.

Naopak v 90. letech 19. století měla Velká Británie daleko lépe nakročeno k vytvoření přátelských vztahů s Německem. Anglo-německá spolupráce mohla stavět především na koloniálních zájmech, které se mnohdy vzájemně nevylučovaly. Podle toho, jak popisuje Paul Kennedy ve svém díle *Vzestup a pád velmocí*, se zde vyskytoval jasný prostor pro kooperaci s Německem, které mělo

na koloniích zájem, ale vlastnilo jich nemnoho (Kennedy 1996: 281–285). Nebylo tomu tak, že by byla spolupráce Británie a Německa stoprocentně přirozená, ale rozhodně se jevila být pravděpodobnější než aliance s Francií a Ruskem. Lepší podmínky pro spolupráci také vytvářela historická rivalita Spojeného království s Francií a Ruskem. Tajná dohoda lorda Salisburyho o Středozeří s Itálií a Rakouskem také vedla k pozitivním vztahům s Berlínem, přestože v roce 1887 byl Bismarckův návrh na anglo-německou alianci odmítnut (Ferguson 1999a: 45–46).

Pozitivně se vyvíjející vyjednávání s Německem může být spatřeno například v jednání o Zanzibaru, jenž v roce 1890 Německo přenechalo Británii výměnou za přístup k řece Zambezi a ostrov Heligoland v Severním moři, který Německo vnímalo jako strategické území (Kissinger 1999: 187). Nejvyššího měřítko dosáhla spolupráce mezi Británií a Německem v oblasti čínského bankovníctví. Dobře vedená spolupráce v Číně pak vedla dokonce k rozmluvám o možnosti anglo-německé aliance v prvních letech 20. století. Spolupráce těchto dvou stran se jevila pozitivně i v mnoha dalších oblastech. V roce 1898 například poskytly společnou půjčku Portugalsku na zabezpečení jejích koloniálních území a stejně tak společně poměrně rychle vyřešily samoanskou krizi v roce 1899 (Ferguson 1999a: 47–50). Další neméně důležitá spolupráce byla vedena kolem otázky železnice Berlín-Bagdád, kdy se i přes hrozbu ohrožení britských zájmů v Asii, mocnosti dokázali dohodnout na společné akci. Německý historik Hans Delbrück spatřoval německou potřebu koloniální expanze a v jednom z jeho článků popsal, že Německo může sledovat své zájmy buď společně s Británií, nebo skrze válku s ní (Steiner 1977: 68–69).

3.2 Weltpolitik a příčiny britské germanofobie

Proč se tedy, poměrně slibně vyvíjející se jednání mezi Brity a Němci, transformovalo do jejich vzájemného nepřátelství a nedůvěry, jež jsou historiky a zejména Grahamem Allisonem, zmiňovány jako klíčové pro vysvětlení vstupu Británie do války? To, že tyto dva státy přes vleklé vyjednávání, nakonec

nevytvořily společnou alianci a nakonec se ocitly v souboji tváří v tvář, bylo efektem hned několika skutečností. Německo pravděpodobně špatně odhadlo svou vyjednávací pozici a celkově byla jeho rétorika, stejně jako jeho požadavky na Velkou Británii, chybná a krátkozraká. Británie, jež za téměř celé století nebyla součástí žádné plně závazné dohody, jednoduše odmítala přistoupit na žádost Německa o pevný závazek a trvalé záruky (Kissinger 1999: 189–190). Dalším důvodem jsou osobnosti, které o alianci jednaly. Chamberlainovi, který byl hlavním advokátem uzavření aliance, oponoval lord Salisbury postrádající entuziasmus pro Chamberlainův plán. Chamberlain poměrně nadšeně mluvil o obranné germánské alianci, ovšem neústupná odpověď německého kancléře Bülowa poukazující na „plnou vzájemnost“ britského ministra admirality odradila. Za tím, proč na takovou dohodu Británie nemohla přistoupit, stál fakt, že ani neexistovala nutná potřeba Německa pro plnou podporu ostrovní velmoci, protože v té době už tak bylo nejsilnějším státem v Evropě, schopným vést válku na více frontách (Ferguson 1999a: 48–55). I bez Británie bylo Německo samo o sobě aspirantem na hegemona a pravděpodobně by mu stačilo se spokojit s navrhovanou britskou neutralitou (Kissinger 1999: 192–194). Už jen v zásadě, že Německo bylo nejspíše schopno změnit evropský status quo za použití pouze vlastních sil, je zřetelná demotivace Británie přistoupit na takový návrh, neboť by jeho uskutečnění mohlo ohrozit její existenci (Allison 2017: 69–71).

Jsou zde ale ještě další zásadní chybné kroky učiněné císařským Německem. Není možné opomenout například takovou událost, jako byly Búrské války. Němci toužící po vytvoření společné aliance s Británií se rozhodli, že prokážou výhody přátelství s nimi ukázkou, jak nepříjemné by bylo ocitnout se v jejich nepřátelství (Kissinger 1999: 192). Proto v roce 1896 krátce po tom, kdy byly v jihoafrickém Transvaalu úspěšně odraženy britské nájezdy proti Búřům, nechal císař Vilém podporován Friedrichem von Holsteinem, pracovníkem na ministerstvu zahraničí, poslat Krügerovi, prezidentovi Transvaalu, telegram, ve kterém mu gratuloval k úspěšně zvládnuté obraně (Britannica 2020c). Krügerův telegram by se dal považovat za dobrý příklad německé necitlivé politiky, kdy

Němci pouze znepokojili mocnost, jíž si chtěli udobřit, aniž by, stejně jako v případě Transvaalu, sledovali nějaké své vlastní hmotné zájmy (Kissinger 1999: 192–193).

Hlavním zdrojem anglo-německého antagonismu byla ovšem přílišná a špatně vedená německá touha po koloniální expanzi, kterou začala země sledovat od nástupu císaře Viléma II. a odchodu Otto von Bismarcka v roce 1890. Němci, zejména císař Vilém II., trpěli neutuchající touhou stát se významnou světovou mocností i mimo evropský kontinent. Jak již víme, „přetížená“ Británie byla ochotna s Německem vyjednat kompromisní koloniální dohody a dokonce i jednat o omezeném aliančním svazku. Významnou změnou ve směřování zahraniční politiky Spojeného království, která neodmyslitelně zhoršila vztahy mezi Británií a Berlínem, se stala německá *Weltpolitik*². Tato politika, jež měla z Německa udělat nejen kontinentální, ale i koloniální velmoc, příliš narážela na britské zájmy a posunula ostrovní velmoc k dohodě s Francií (Kissinger 1999: 178–179). V roce 1895 se nechal pozdější německý kancléř³ Bernhard von Bülow slyšet, že “nejde vůbec o to, zda chceme nebo nechceme kolonizovat, ale o to, že my prostě musíme kolonizovat, ať chceme, nebo nechceme (Allison 2017: 78),” a podobně se vyjadřoval i císař Vilém II., či admirál Alfred von Tirpitz, který považoval územní expanzi za „nevyhnutelný přírodní zákon” (Kennedy 1996: 263).

Primárním důvodem vedoucím k této německé aktivitě byl sen císaře Viléma, jenž si přál, aby Německo dosáhlo statutu „světové velmoci”, jejíž vzor viděl u svých příbuzných v Anglii. Evropské velmocenství se mu zdálo být málo, a proto si chtěl vydobýt své „místo na slunci”, což podle něj a jeho nejdříve postavených státníků a poradců mohlo být dosaženo pouze skrze masivní koloniální expanzi (Allison 2017: 78–82). Avšak na cestě mezi Německem a jeho cílem stála jedna důležitá překážka - Velká Británie. Němci nebyli ochotni nechat si diktovat, co mohou a nemohou, proto císař Vilém II. pověřil v roce 1897

² Weltpolitik se překládá někdy jako globální, či světová politika (Kissinger 1999: 178).

³ Bülow se stal německým kancléřem až v roce 1900 (Taylor 1954: 373).

admirála Alfreda von Tirpitz, aby vytvořil plán o výstavbě mocné německé námořní flotily schopné konkurovat královskému námořnictvu Velké Británie, jejímž vzorem se do jisté míry řídil (Mearsheimer 2001: 299).

Masivní rozšíření německého námořnictva Brity samozřejmě znepokojilo, neboť svou impozantní převahu na moři, jejíž standard dvou mocností Němečtí vůdci hodlali narušit, považovali za stěžejní prvek své bezpečnosti, imperiální politiky a obchodu (Kennedy 1996: 280). V roce 1902 lord Selborne, ministr admirality, varoval kabinet, že je německá *Weltpolitik* zkonstruována na válku proti Velké Británii (Allison 2017: 82–83). Němečtí státníci činili tuto Britům nelibou politiku zřejmě v domněnku, že jejich nepřátelství s Francií a Ruskem je příliš zakořeněné, aby se objevila možnost vzájemného udobření (Harris 2008: 269–271). Avšak ve chvíli, kdy si Britové uvědomili, že německá flotila je budována s vizí boje proti nim a námořní závodění bylo v plném proudu, začali mnohem silněji pociťovat německou bezpečnostní hrozbu a pochopili, že její koloniální vlastnictví je neudržitelné. Tímto se objevil prostor pro koloniální udobření s Francií (Allison 2017: 82–84). Proto je možné tvrdit, že německé necitlivé prosazování své moci, schopné změny statu quo v Evropě i na moři, patřičně ovlivnilo úsudek britských státníků intervenovat v momentě války.

3.3 Konec anglo-francouzského antagonismu a cesta k Trojdohodě

Němečtí státníci, snad kvůli své krátkozrakosti a neumírněnosti, na něž Henry Kissinger ve své knize *Umění Diplomacie* často poukazuje, nedokázali pochopit, že neexistuje důvod nekompromisně stát za britskou zárukou při jednání o společné alianci, ale že mu stačí její neutralita v případě války (Kissinger 1999: 189–190). Navíc toto pošetilé chování podpořili zkonstruováním nástroje přímé hrozby britské existence. Němci tak ukázali, že jsou, pokud vůbec, velmi málo svolní k jakémukoliv kompromisu (Allison 2017: 85–88). Z důvodu koloniálního vypětí byla v roce 1902 uzavřena anglo-japonská aliance. Dohoda podepsaná s Japonskem je přelomový okamžik, jenž byl prvním úkazem obratu ve směřování

britské zahraniční politiky. Klíčová je tato dohoda z více důvodů. Zaprvé je to první oficiální aliance od éry skvělé izolace, v níž se Velká Británie objevila, byť nepřiměla ostrovní velmoc k žádnému vojenskému zásahu. Další, mnohem podstatnější důvod je ten, že Francie v té době měla téměř totožnou podstatnou podmínku ve své dohodě uzavřené s Ruskem. Obě dohody totiž zavazovaly signatářské země, že pokud se dostane jeden stát do ozbrojeného konfliktu proti jiné mocnosti, druhý stát podepsaný pod dohodou zůstane neutrální, avšak bude muset zasáhnout v době, kdy se proti jeho aliančnímu partnerovi postaví více než jedna mocnost (The Advocate of Peace 1902). V takovém případě se stalo naprosto nežádoucí jak pro Francii, tak Británii, aby byli do války jakkoliv zatáhnuty, protože by to znamenalo vzájemnou válku. Když pak Japonsko v roce 1904 vyhrálo Rusko-japonskou válku o Mandžusko, klíčový partner Francie, podílející se s ní na bilanci německé moci, byl oslaben natolik, že musela hledat nového spojence pro možnou válku proti silnějšímu Německu (Steiner 1977: 29–30).

Pro Velkou Británii se v udobření si Francie skrývala kromě rovnováhy moci v Evropě, k níž se ovšem odmítala pevně zavázat, ještě jedna skutečnost činící Francii vhodným spojencem. Francie, narozdíl od Německa, kontrolovala díky své delší koloniální historii mnoho území v Africe či Oceánii, jež sousedila s britskými koloniemi. To znamenalo, že jednání s Francií by pro Brity představovalo daleko pestřejší škálu možností, jak urovnat nevyřešené koloniální spory, skrz něž by se dalo dohody dosáhnout (Ferguson 1999a: 52–53). Po mnoha letech se skutečně podařilo oběma stranám se dohodnout. V jednání o Srdečné dohodě (*Entente Cordiale*) podepsané v dubnu 1904 hráli nejvýznamnější roli francouzský ministr zahraničí Delcassé a britský ministr zahraničí markýz Lansdowne. Výměnou za britské uznání francouzských zájmů v Maroku, uznala Francie skoro dvacet let přetrvávající oblast sporu mezi těmito dvěma zeměmi, Egypt, za sféru vlivu Spojeného království (Otte 2002: 17–18) (Hamilton a Herwig 2008: 18–19). Mearsheimer přináší odlišnou perspektivu a tvrdí, že s rokem 1904 se Německo teprve stalo potenciálním hegemone a Británie tak byla ve své

podstatě donucena k opuštění role, kdy nechávala roli balanční moci pouze na franko-ruské koalici (*buck-passing*) (Mearsheimer 2001: 301–305).

Srdečná dohoda, přestože je významným milníkem v historii britské zahraniční politiky, byla formálně pouze koloniální dohodou a tak ještě neznamenal stoprocentní konec skvělé izolace, ačkoliv v podstatě ukončila britskou roli, výrazem Henryho Kissingera, „jazýčku na vahách” (Kissinger 1999: 197). Ovšem takovým svazkem, jako byla Srdečná dohoda, si Velká Británie začala vytvářet něco jako morální závazek k obraně Francie. Alespoň v to doufali francouzští politici a cítili to později také někteří britští státníci, včetně Churchilla (Allison 2017: 88–91). Vznikem takové aliance se vytratila také potřeba zlepšování vztahů s Německem. Německo, jelikož si bylo vědomo hrozby protichůdné balanční síly, o níž později mluvilo jako o „obklíčení” (*encirclement*), na tuto událost zareagovalo vyvoláním První marocké krize v roce 1905 (Ferguson 1999a: 53–54). Berlín prohlásil, že Německo stojí za nezávislostí Maroka a je odhodláno za něj bojovat. Vyvolaná krize v Maroku prakticky představovala německý pokus o rozbití nově vzniklé anglo-francouzské dohody. Ovšem němečtí oponenti tento trik odhalili, protože Německo ve skutečnosti nemělo zájem o území v severní Africe bojovat a Edward Grey, ministr zahraničí nově vzniklé liberální vlády, k nelibosti a k překvapení Němců podpořil Francii. Německo se tak muselo po konferenci v Algeciras smířit se svou diplomatickou prohrou (Kissinger 1999: 198–199).

Konference v Algeciras tedy představovala pro Němce diplomatickou porážku. Místo toho, aby se jim podařilo rozbit Srdečnou dohodu, vedla První marocká krize k ještě větší anglo-francouzské spolupráci. Od skončení Algeciraské konference v letech 1905 – 1906 totiž začaly probíhat mezi Velkou Británií a Francií tajné vojenské konzultace (Allison 2017: 85–88). Další nešetrný tah Němců tedy způsobil, že Britové s ohledem na toto agresivní chování začali debatovat vojenské plány s Francouzi a nechali vytvořit tzv. expediční jednotku, která by mohla zasáhnout v případě německé invaze do Francie a také při porušení

neutrality Belgie (Ferguson 1999a: 61–64). Tato fakta naznačují, že minimálně s rokem 1906 začala britská vláda a armáda uvažovat o reálném potlačení německého útoku proti Francii. Taky to znamenalo, že francouzské přesvědčení o morálním závazku, přestože Británie nechtěla přistoupit na žádné pevné záruky, bylo založeno na reálných skutečnostech. Dokonce i slova britského ministra zahraničí Edwarda Greye, myšlenku o morálních závazcích potvrzovaly. U příležitosti První marocké krize napsal:

„pokud by došlo na válku mezi Francií a Německem, bude pro nás nesmírně obtížné se jí vyhnout. *Dohoda* a stále více konstantních a zřetelných projevů náklonnosti vytvořili ve Francii víru v naši pomoc v případě války ... Pokud se tato očekávání nenaplní, tak nám to Francouzi nikdy neodpustí ... Na druhou stranu představa o evropské válce zahrnující nás je strašlivá (Harris 2008: 271).”

Stejně jako se partnerským vztahem k Francii vytratila potřeba německého přátelství, objevila se příležitost k oteplování anglo-ruských vztahů, protože Rusko bylo již od 90. let 19. století hlavním francouzským spojencem (Hamilton 2008: 86) (Taylor 1954: 442–443).

Odklon od Německa a podpora anglo-francouzských vztahů byly podpořeny také britskými odborníky na zahraniční politiku, z nichž nejvýznamnějším byl sir Eyre Crowe, muž s německými kořeny, jenž ve svém *Memorandu o současném stavu britských vztahů s Francií a Německem* z roku 1907 vyjádřil své vážné obavy ze sílícího Německa. Crowe reflektoval marockou krizi, na níž postavil svou přízeň pro větší anglo-francouzskou spolupráci. Jeho protiněmecký postoj ovšem striktně nepodněcoval napětí mezi těmito státy. Naopak, Crowe popsal, že pokud bude mít Německo zájem pokojně a čestně rozšiřovat svůj obchod a lodní dopravu, tak by Velká Británie neměla stát v cestě (Harris 2008: 272). Na druhou stranu Crowe upozorňoval na rostoucí sílu expanzivního Německa a doporučil zvýšit výdaje na obranu britských

zahraničních zájmů. Memorandum bylo adresováno Edwardu Greyovi a poměrně ovlivnilo jeho postoj vůči Francii a Německu (Britannica 2020b) (Crowe 1907).

Croweovo memorandum kromě Edwarda Greye ovlivnilo i další britské politiky. Crowe upozornil na neukojitelný německý expanzionismus, když připsal německému jednání o koloniích podobu klasického vyděračství, kdy po jakémkoliv nabytém zisku žádá vyděrač o víc (Allison 2017: 88–89). Ve své práci Crowe napsal, že Němečtí představitelé do té doby veřejně neprojeví žádné úmysly o podmanění si Evropy či získat námořní převahu, ovšem podotkl, že může usilovat o “všeobecnou politickou hegemonii a námořní převahu, ohrožující nezávislost svých sousedů a v konečném důsledku taky existenci Anglie” (Crowe 1907). Crowe byl přesvědčen, že nezáleží na německých úmyslech, ale na tom, čeho ve skutečnosti Německo může dosáhnout. Proto doporučil Británii zbrojit a pokračovat v námořních závodech proti možné německé hrozbě (Allison 2017: 71–72).

V roce 1907 se přelily rozmluvy mezi Velkou Británií a Ruskem, zprostředkované jejich francouzskými spojenci, do uzavření svazku těchto tří v Trojdohodě. Británii se i díky ruské porážce v Rusko-japonské válce podařilo najít společnou řeč s Rusy a dohodnout se na společném řešení několika koloniálních otázek. Vyjednali spolu dohodu ohledně území, kolem nichž to mezi nimi jiskřilo a rozdělili je na sféry vlivu Británie, Ruska a „neutrální“ zóny (Hamilton a Herwig 2008: 19–20). Jednalo se o oblasti Mandžuska, Tibetu a Afghánistánu, čímž se povedlo ukončit dlouhodobé napětí v Centrální Asii a také bylo ukončeno napětí v oblasti Černého moře dohodou o Persii (Ferguson 1999a: 54). Ani Trojdohoda nespřázala Velké Británii ruce, protože stejně jako Srdečná dohoda sloužila spíše jako koloniální urovnání a neobsahovala pevný kontinentální závazek, jemuž se britští státníci dychtivě vyhýbali (Schmitt 1924: 2–3). Ovšem spolupráce mezi zeměmi Dohody svým způsobem pomohla vytvořit morální závazek a větší sounáležitost, přestože žádná formálně takovou dohodou nebyla. Podpisem Trojdohody se geopolitická situace v Evropě opět přiblížila k Němci zmiňovanému

obklíčení. Navíc Británie po uzavřených koloniálních dohodách byla schopna koncentrovat 75% svého loďstva na ochranu před útokem Německa (Allison 2017: 86–87).

Koncem prvního desetiletí 20. století už tak *de facto* existovaly dva protichůdné bloky, které vzájemnou nedůvěrou, neuvážeností a především neohebností přinášely stále větší potíže v řešení konfrontací. Ruští představitelé toužili najít svou čest ztracenou v Rusko-japonské válce a bylo úzce zavázáni pomoci nacionalistickým jižním Slovanům v Srbsku. Francie místo mírnění svého partnera nechala Rusku volnou ruku a Německo naopak striktně podporovalo Rakousko ve snahách zabránit srbské agitaci (Kissinger 1999: 202–204). První mezinárodní krize, kdy byly evropské státy rozděleny do těchto dvou bloků, přišla na území Bosny a Hercegoviny, kde Rakousko využilo oslabení Ruska a s podporou Němců a úspěšně anektovalo bosenské území (Langer 1928: 330–331).

Necitlivost německé zahraniční politiky na sebe upozornila ještě jednou, dost možná i díky tlaku německého tisku, když vyvolala druhou krizi týkající se Maroka v roce 1911. Němečtí lídři se rozhodli zasáhnout, když Francie porušila dohodu z Algeciras vojenským zásahem proti zdejším nepokojům (Kissinger 1999: 204–206). Druhá marocká krize se blížila k válce, ale nakonec stejně jako ta první skončila pouze německou diplomatickou prohrou. Ani Rakousko se tentokrát nepřidalo na německou stranu, neboť se mu nechtělo podněcovat evropskou válku kvůli území, na kterém nemělo žádný zájem a nechápalo vágní úmysly jeho spojence. Z krize nakonec Německo pokojně odešlo s kompenzačním ziskem části území v konžské Africe. Efekt krize na britský kabinet se projevil v opatrnější kalkulaci při výskytu podobných hrozeb, neboť Asquithova liberální vláda se děsila představy války, do níž by byla vtažena (Harris 2008: 273). Churchill údajně sdělil své manželce, že ačkoliv se vše hladce vyřešilo, hrozba války byla reálná a ve chvíli, kdy bude skutečností, by měla Británie přijít na pomoc Francii a zabránit jejímu zničení, které by znamenalo katastrofu (Allison 2017: 89–90). V Německu neúspěšný manévr vyvolal paniku z velké protichůdné síly stojící proti němu v

podobě Trojdhody a zároveň zintenzivnil frustraci a zášť německých politiků i veřejnosti kvůli neuspokojivé koloniální kompenzaci (tamtéž: 89–90) (Herrmann 1996: 161–162).

3.4 Závody ve zbrojení a vojenská síla v předválečném období

Až do vypuknutí války panoval mezi oběma bloky pocit nejistoty, který evropské mocnosti přiměl pokračovat ve spirále zbrojení způsobené bezpečnostním dilematem. Velká část historiků, snažících se nalézt hlavní příčiny války, závody ve zbrojení zdůrazňuje a dokonce i zpětná reflexe předválečných událostí tehdejších státníků připomíná válku jako nevyhnutelnou právě z důvodu vojenského soupeření, jež jí předcházelo. Například Edward Grey ve svých pamětech vzpomněl, jak „enormní růst zbrojení v Evropě, ... nejistota a strach z toho plynoucí – bylo to, co učinilo válku nevyhnutelnou” (Ferguson 1999a: 82). Teorie mezinárodních vztahů uvádí, že závody ve zbrojení se překlenují ve válku, jakmile nastane situace, v níž jedna strana nabyde takového postavení, kdy má vojensky výrazně navrch a zaútočí. U První světové války se toto pravidlo spíše obrátilo, protože byla vyvolána z důvodu nezvratného a zrychlujícího se klesání relativní vojenské síly jedné strany - Německa. Mearsheimer ve své teorii ofenzivního realismu však také přiznává možnost, že se stát při mocenských kalkulacích může přepočítat (Mearsheimer 2001: 37–38).

Významnou roli na závodech ve zbrojení a samotném vypuknutí války má samozřejmě také geopolitika. Německo obklíčeno státy Trojdhody muselo během válečného plánování počítat v případě války s boji na více frontách a rozdělením své armády (viz „mapa č. 1”). Mimo jiné se Němci téměř od začátku námořních závodů obávali britské námořní invaze ze Severního moře do oblasti města Kiel po vzoru britského překvapivého námořního přepadení Kodaně 1807 (Allison 2017: 85–87). Když v roce 1906 britské námořnictvo hrdě představilo svůj nově zkonstruovaný typ bitevní lodi nazvané *dreadnought* – větší, rychlejší, lépe obrněné lodi s větším dostřelem než byly ostatní typy bitevních lodí, admirál von

Tirpitz zvýšil námořní výdaje na výstavbu podobných lodí a začal program na rozšíření Kielského průplavu pro lepší mobilitu německé flotily (Scientific American 1906: 138). Admirál Fisher, autor britské námořní reformy z roku 1905, po tomto tahu poměrně prozíravě předvídal, že Německo po dokončení rozšíření průplavu zaútočí. Válka začala v srpnu 1914, což bylo asi měsíc po dostavbě průplavu (Allison 2017: 87–88).

Výstavbou lodí typu *dreadnought* zasadili Britové Němcům tvrdý úder, neboť rozšiřováním námořního rozpočtu se německé závody na moři s Británií na straně jedné a pozemní vojenské závody s Ruskem a Francií na straně druhé, staly prakticky neudržitelné. Mezi lety 1908 – 1909 už Němci, včetně Bülowa, věděli, že námořní závody proti Británii nevyhrají, přesto chtěl admirál von Tirpitz v masivní výstavbě pokračovat (Ferguson 1999a: 83–86). V roce 1912 přijel do Berlína britský ministr války, lord Haldane, aby vyjednal námořní dohodu o zpomalení námořních programů s Německem. Ani jedna strana nebyla ovšem ochotna přistoupit na podmínky té druhé (Bönker 2015). Němci nechtěli připustit žádné zpomalení lodní výstavby, pokud by nedostali záruku, že Británie zůstane během války neutrální. Ta ovšem nemohla nechat slabší Francii na pospas Německu, schopnému zvrátit rovnováhu sil (Allison 2017: 91–92). Další možné vysvětlení přikládá Ferguson, kde tvrdí, že dohodu předem zablokoval císař společně s Tirpitzem, když ještě před příjezdem Haldana nechali zvýšit výdaje na námořnictvo, což pomohlo zničit anglo-německé vztahy “nadobro” (Ferguson 1999a: 71).

Minimálně od roku 1912 bylo jasné, že Německo námořní závody definitivně prohrálo a v podstatě nepředstavovalo svou silou na moři, přes všechny poplašné zprávy, výraznější hrozbu dominanci britského námořnictva (Harris 2008: 292). Avšak je hodné zmínit, že přestože se Němcům nepodařilo Británii porazit, dost výrazně se snížil poměr velikosti britského námořnictva oproti německému. V předvečer války čítalo královské loďstvo 20 lodí typu *dreadnought*, zatímco německé námořnictvo jich vlastnilo 13 (Allison 2017: 91–

93). Celková tonáž německé flotily však nedosahovala ani poloviny tonáže britských lodí (viz „tabulka č. 7”) (Kennedy 1996: 254). V roce 1912 bylo přijato při rozhovorech vojenských štábů Ruska, Británie a Francie důležité rozhodnutí o přesunu francouzské flotily do Středozeří, za níž vzala odpovědnost za ochranu Lamanšského průlivu Británie, i když stále lpěla na nulovém závazku (Kissinger 1999: 206).

Přestože před válkou Němcům principiální obavy z hlediska vojenské síly činilo Rusko, jehož průmyslový i vojenský vývoj nabral největších obrátek, museli Němci počítat i s poměrně velkou silou Francie a Britů. Německá armáda v porovnání s tou ruskou stagnovala a její růst před válkou byl jen pozvolný (Ferguson 1999a: 82–92). Němečtí vojenští plánovači nyní začali trochu zběsile uvažovat o svém útoku. I když zpočátku jejich úvahy o útoku zněly, že bude lepší zaútočit letos, nežli za rok, v roce 1914 vyvolaná panika změnila tuto tezi na: *lepší válčit dnes, než zítra* (tamtéž: 152). Velice podstatnou součástí německé válečné strategie bylo bleskové zničení Francie, aby se jeho vojsko mohlo co nejdříve přesunout na boj na východní frontě proti carskému Rusku. Protože měla Francie po celých hranicích s Německem vybudovaný pevnostní systém, jenž by zabránil rychlé invazi, německý generál Schlieffen přišel s plánem⁴, podle nějž by německá armáda přešla přes území Lucemburska a Belgie a zaútočila by na Francii z oblasti, kde byla Francie mnohem méně zabezpečená (Hamilton 2008: 82–83).

Schlieffenův plán měl však jednu velkou slabinu. Jestliže si Němci nemohli být jisti, jak se Británie zachová v případě, že napadnou Francii, při uplatnění Schlieffenova plánu by se jejich obavy z intervence Spojeného království staly mnohem více reálné. Británie totiž byla od roku 1839 garantem belgické nezávislosti (Harris 2008: 81). S přihlédnutím na celkové vojenské síly, Británie nebyla nijak zvlášť významnou balanční silou, se svými pouhými 7 vojenskými divizemi je dokonce Fergusonem označena za „nepřipravenou” mocnost

⁴ Schlieffenův plán byl několikrát pozměněn. Původní plán zahrnoval například také přechod přes území Nizozemska (Hamilton 2008: 82).

(Ferguson 1999a: 101–103). Tento fakt také souvisel s geopolitickým postavením a politikou liberální vlády na ostrovech, která vojenskou intervenci a zvýšené výdaje na armádu příliš nepodporovala (Mearsheimer 2001: 87–90) (Harris 2008: 283). Přesto ve chvíli, kdy by se Spojené království do války proti Německu zapojilo, by se šance na úspěch bleskového útoku proti Francii snížila. Francouzská armáda čítala v předválečném období podobný počet vojáků jako Německo (viz „tabulka č. 6”) (Kennedy 1996: 253). Němci si byli vědomi, že v momentě, kdy by se Británie se zapojila do války a jim se bleskový útok nevydařil, museli by vést válku na více frontách a ještě by trpěli pravděpodobně úspěšnou britskou námořní bloádou. Proto se do posledních dnů před válkou Němečtí politici snažili přesvědčit Velkou Británii, aby zůstala stranou (Ferguson 1999a: 154–158).

4 Červencová krize a jednání o válečné intervenci

4.1 Britský kabinet a podoba Asquithovy vlády

Předchozí kapitoly nám pomohly pochopit, jaké skutečnosti dostaly Velkou Británii do pozice, v níž se nacházela v období před válkou, respektive během takzvané Červencové krize. Tato kapitola bude věnována podnětům směřujícím k finálnímu rozhodnutí kabinetu intervenovat. V první řadě je důležité zmínit, že toto rozhodnutí rozhodně nebylo učiněno rychle, či bez rozporů. Právě naopak, členové kabinetu měli potíže přijmout společné rozhodnutí ohledně války a kabinet se několikrát ocitl na hraně svého rozpadu. Je tedy nezbytné si připomenout, jakým způsobem fungovala britská kabinetní vláda, jakým poměrem byly názory uvnitř kabinetu rozděleny a podle čeho se jeho členové nakonec rozhodli pro vstup do války na straně Francie a Ruska. Poté se ještě pokusím krátce zhodnotit, jaký efekt měla, zaprvé, dlouho nejasná pozice Británie a zadruhé, konečné rozhodnutí kabinetu.

Abychom mohli správně posoudit chování jednotlivých státníků po události Sarajevského atentátu, je nutné se obeznámit podobou vládní instituce v Británii. Nejdůležitější osobou britské vlády byl, stejně jako je tomu i dnes, premiér jmenovaný britským monarchou. Jmenovaný premiér, jenž je monarchou vybrán v podstatě jen formálně, protože to může být zpravidla jediná osoba⁵, je pak pověřen sestavením vlády. Dolní sněmovna funguje víceméně jako kontrolní orgán a přestože se mu vláda nemusí přímo zodpovídat, může Dolní komora zasáhnout a většinově vetovat vládní kroky⁶. Velice důležitou institucí je vládní kabinet, do nějž premiér vybírá nejdůležitější ministry z obou komor parlamentu (Lipson 1953: 343–345). Počet členů kabinetu není stanoven ústavou a jeho členové za svá rozhodnutí nesou kolektivní odpovědnost (Harris 2008: 274–276). Postava

⁵ Britským premiérem se zpravidla stává lídr strany, jež vyhrála volby.

⁶ K parlamentnímu vetu nedocházelo příliš často, protože zvolený premiér bývá lídrem vítězné strany, která má parlamentní většinu (Harris 2008: 275).

monarchy v politickém systému Velké Británie hraje v podstatě jen formální roli a nemá žádné větší rozhodovací pravomoci. Přesto má neopominutelnou roli v diplomatických vztazích země.

V období před První světovou válkou probíhala kabinetní jednání velice neformálně, nevedly se během nich žádné formální záznamy, ani se nevedlo žádné formální hlasování a tak historici sbírali data převážně studováním dopisů a zápisků či diářů jednotlivých členů (Harris 2008: 276). Projednávaná agenda byla vnesena premiérem a za konečné kabinetní rozhodnutí nesli jeho členové kolektivní odpovědnost. Pokud nějaký kabinetní ministr s verdiktem kabinetu nesouhlasil, měl právo na rezignaci ve funkci, ve které by ho následně nahradil nový člen vybraný předsedou vlády. Pokud by tak ovšem učinil velký počet kabinetních ministrů, hrozilo by vyvolání vládní krize a s velkou pravděpodobností také nové předčasné volby, protože takové situace často vedou k fragmentaci strany držící parlamentní většinu. Ostatně přesně taková hrozba se vyskytla právě během Červencové krize (Ferguson 1999a: 158–160).

U moci byla v roce 1914 liberální strana, která vládla v Británii nepřerušeně od roku 1905, což je poměrně dlouhý časový úsek i přes probíhající krizi kolem otázky irského domácího práva („Home Rule”) a sociální reformy (Rast 2020: 34–36). Od roku 1908 až do roku 1914⁷ byl předsedou vlády H. H. Asquith a ve volebním období před První světovou válkou se liberálové opírali o hlasy irských nacionalistů a dělnické strany, aby si v dolní sněmovně parlamentu udrželi většinu (Hazlehurst 1970: 515–516). Klíčová politika samotné liberální strany zastávala převážně domácí reformu a volný obchod, ale samotná strana byla v některých otázkách rozdělená. Asi největší rozkol mezi jejími členy i ministerskými členy kabinetu představovala morální otázka imperialismu a armádních výdajů, v nichž většina liberálních členů byla proti jejich zvyšování. Menší skupina takzvaných liberálních imperialistů, mezi něž by se dal zařadit Asquith, ministr zahraničí

⁷ Ve funkci Asquith vydržel do prosince 1916.

Edward Grey nebo ministr admirality Winston Churchill, cítila větší potřebu zbrojit a držet své výsostní imperiální postavení (Harris 1999: 275–277).

Do té doby, než 25. července vydalo Rakousko proti Srbsku své ultimátum, v němž bylo pevně podporováno svými německými přáteli, se britský kabinet více soustředil na vnitropolitickou krizi, kdy hrozila občanská válka kvůli irské samosprávě (Allison 2017: 96–97). Krátce po Sarajevském atentátu se Grey snažil zmírnit napětí mezi Rusy a Rakušany po vzoru úspěšné balkánské diplomacie z předešlého roku, ale jakmile Rusové jeho prosby o diskuzi s Rakouskem odmítli a Grey navíc zjistil, že je Rakousko popoháněno Němci, musel změnit přístup. Lichnowskému, německému velvyslanci ve Velké Británii, navrhl, aby byla krize vyřešena jednáním mezi Ruskem a Rakouskem, které by zprostředkovaly čtyři zbylé velmoci (Valone 1988: 407–411). I přesto, že se Bethmann-Hollweg, německý kancléř, a Moltke, německý generál, snažili přesvědčit Rakušany, aby nebrali návrh na zprostředkování vážně, chvíli se zdálo, že Rusko s Rakouskem budou vyjednávat. Vojenské mobilizace na obou stranách však diplomatické jednání znemožnily (Ferguson 1999a: 154–158).

Kritickým problémem v předvečer války se ukázalo být dvojznačné jednání vrchních představitelů Velké Británie. Edward Grey měl v momentě, kdy se schylovalo k válce, obtížný úkol, když se snažil balancovat tak, aby Německu dostatečně sebevědomě pohrozil angažovaností Británie v mocenském bloku s Ruskem a Francií, která by je svou převahou odradila od touhy válčit, avšak zároveň se pokoušel nedat příliš najevo svou náklonnost společnému boji v Trojdohodě a nepovzbudit tak ruské a francouzské bojové ambice (tamtéž: 154–156). Proto sdělil Lichnowskému, že ačkoliv Británii neváže žádná alianční smlouva k boji na straně Francie a Ruska, Británie by nikdy nemohla stát na straně agresora a naopak by si přála všem problémům zamezit. Dva dny poté, 26. července, se král Jiří V. svěřil německému princovi Jindřichovi o svém přání, aby Británie zůstala neutrální, avšak také vyjádřil své pochyby o neutralitě v případě německého vyhlášení války Francii a Rusku. Dle dostupných zdrojů si to obě

strany vyložily tak, jak jim to více vyhovovalo (Harris 2008: 280–281) (Ferguson 1999a: 156). Poté, co začala plná mobilizace Ruska, kterou se s ohledem na veřejné mínění snažili Němci vyvolat, byla už válka v podstatě nevyhnutelná. Velká Británie se jí však nutně účastnit nemusela.

Pro nejasné jednání Edwarda Greye existuje podstatné vysvětlení. Grey totiž nemohl rozhodnout o rezolutním postavení Británie, protože neměl podporu ani ze své strany, ani ve veřejném mínění (Wilson 1975: 149–150). Neměl ji dokonce ani potom, co Bethmann-Hollweg požádal 29. července Londýn o neutralitu, když se zaručí o obnovení belgické integrity. Bethmann-Hollweg tak dal jasně najevo německé úmysly napadnout Francii přes belgické hranice (Harris 2008: 281–284). To sice kabinet neprodleně odmítl, avšak záruku pomoci stejně neslíbil. Churchillovo nařízení pohotovosti 29. července se také nedalo považovat za mobilizaci k válce na kontinentě. Když se 31. července sešlo všech 19 kabinetních ministrů, daly by se na základě jejich názorů na zapojení do války rozdělit do tří různých skupin. První a zároveň nejpočetnější skupinu tvořili nerozhodnutí ministři, mezi nimiž se nacházel např. premiér Asquith, Lloyd George, Haldane či Herbert Samuel. Další skupina byla pro okamžitou deklaraci neutrality. Mezi tuto skupinu patřili ministři Morley, Simon anebo Burns. Poslední skupinu požadující rezoluci intervenovat tvořili pouze dva členové – Winston Churchill a Edward Grey (Steiner 1977: 230–235) (Harris 2008: 281–283). Aby Grey zabránil nekompromisnímu rozhodnutí nezasahovat, musel pohrozit svou demisí a vytvořit tak patovou situaci.

1. srpna nabídl Grey v soukromém rozhovoru Lichnowskému britskou neutralitu, pokud Německo nenapadne Francii a boje by tak setrvaly pouze na východě (Harris 2008: 283). Následující den ráno, ačkoliv Grey byl opět značnou majoritou ministrů odmítnut v žádosti podpořit Francii, se kabinet dohodl na vyhlášení absolutní ochrany Francii, pokud Němci vyplují proti Francii v Severním moři nebo Lamanšském průlivu. V tomto rozhodnutí se tedy odrazila dohoda z roku 1912, v níž se Británie zavázala k ochraně atlantického pobřeží

Francie (Kissinger 1999: 206). Další jednání se vedlo tentýž den, tedy 2. srpna, večer. V tu dobu už byl kabinet obeznámen, že Německo narušilo neutralitu Lucemburska. To znamenalo, že na téma v kabinetu přišla otázka neutrality Belgie, jejíž ochranu se konečně Greyovi podařilo s pomocí Samuela prosadit. Po těchto rozhodnutích podali své rezignace ministři Morley, Trevelyan a Burns (Wilson 1975: 150–152). I další členové chtěli rezignovat, avšak Lloyd George a Samuel se zasloužili o jejich „prozatímní“ setrvání⁸.

Při večerním jednání 2. srpna tedy padlo jasné rozhodnutí kabinetu, po čemž se Velká Británie zavázala ke vstupu do války, kvůli německému porušení nezávislosti Belgie, k němuž také 3. srpna, po německém ultimátu Belgii a jeho následném odmítnutí skutečně došlo (tamtéž: 152–154). Ovšem v otázce ochrany Belgie spočívala ještě jedna podmínka, rozdělující kabinet. Skupina šesti členů v čele s Lloydem Georgem ještě nebyla připravena garantovat Belgii pomoc, pokud, jak se tito ministři domnívali, německá armáda projde jen přes malý cíp na jihu Belgie, co by podle nich znamenalo pouze „malé narušení neutrality“ (Ferguson 1999a: 162). Naštěstí pro „zastávce intervence“ Moltke požádal Belgii o neomezený průchod a váhaví ministři tak stáhli své rezignace. Další den, 4. srpna 1918, se Spojené království ocitlo ve válce proti Rakousku a Německu (National Archives nedatováno).

4.2 Garance belgické nezávislosti

Ochrana belgické neutrality a dodržení starého závazku z roku 1839 je na první pohled prakticky nezpochybnitelný argument k válečné intervenci, za níž se navíc skrývá čest a morální síla postavit se za malý stát, jehož nezávislost nesmí být narušena. Dokonce i poválečné výpovědi, některých odpovědných politiků, poukazovaly na porušení belgické neutrality jako na hlavní důvod vedoucí ke konečnému rozhodnutí. Mezi nimi byl například premiér Asquith, který řekl, že

⁸ Nakonec rezignoval pouze Morley, Burns a Trevelyan (Wilson 1975: 152).

„Je nemožné pro lidi naší krve a historie nečinně přihlížet ... zatímco třídní tyran začíná bít a srážet k zemi oběť, která mu k tomu nedala žádnou záminku” (Ferguson 1999b: 231). Totéž potvrdil i Lloyd George, když mluvil o německé invazi Belgie jako o hlavní situaci, jež ovlivnila jeho rozhodnutí (Wilson 1975: 152). Alan J. Taylor také tvrdil, že v první řadě „bojovala Británie za nezávislost malých států” (Taylor 1954: 527).

Přesto se většina autorů shoduje, že porušení belgické nezávislosti nebyla hlavní příčina přesvědčení britských politiků, vedoucí k jejich konečnému úsudku válčit. Je možné vzpomenout rozmluvy Gladstonova kabinetu již v 70. letech 19. století, kdy se ministři shodli, že povinnost bránit belgickou nezávislost, vyplývající z dohody podepsané v roce 1839, padá na signatářské státy kolektivně, nikoliv však individuálně a tím pádem záleží na politice daného státu, jak se v dané záležitosti rozhodne (Steiner 1977: 225). Téměř totožné tvrzení přijali i pracovníci ministerstva zahraničí v roce 1905, když projednávali britskou záruku belgické neutrality. V roce 1912 se při probírání strategie Britských expedičních sil také hovořilo o pozici, kterou bude hrát Belgie. Diskutující, mezi nimiž byl Lloyd George, nakonec usoudili, že z důvodu geografické pozice si Belgie nebude moci udržet neutralitu a bude si muset vybrat stranu, ke které se přidá a podle toho budou vyslána expediční vojska a námořní blokáda. Pokud by tedy belgická neutralita nebyla narušena Němci, pravděpodobně by byla narušena britskou armádou (Ferguson 1999a: 64–67).

Na druhou stranu, když se Němci rozhodli postupovat podle upraveného Schlieffenova plánu, jak tvrdí Henry Kissinger, museli očekávat, že narazí na odpor Velké Británie, která nikdy nebojovala „stejně důsledně a neoblomně jako za nezávislost Nizozemí (Kissinger 1999: 215)”. Kissinger odkazoval konkrétně na boje s Ludvíkem XIV. a proti Napoleonovi, kdy se pak Belgie na chvíli stala součástí Nizozemska (tamtéž: 215–216) (De Lapradelle 1914: 849). Hodnota belgické nezávislosti pro Spojené království měla pravděpodobně kořeny v jejich

dobrych obchodnich vztazich, pribuzenstvi královské rodiny a strategické poloze Belgie, zejména Antverp.

Belgie při vstupu do války tak hrála spíše trošku jinou roli, než jako hlavní příčina britské intervence z důvodu morálního závazku. Porušení belgické nezávislosti by se spíše dalo považovat za vhodný politický nástroj, který pomohl při rozhodování vstoupit do války spojit liberální vládu a také pomohl povzbudit mezi britskou veřejností přesvědčení, že by Anglie měla proti německému agresorovi zakročit (Allison 2017: 95–96). Sám Lloyd George vzpomínal na dav lidí, jehož chování mu připomínalo válečnou demonstraci, skrz něž společně s Asquithem procházeli v pondělí 3. srpna do sněmovny, kde měl Edward Grey předválečný proslov (Harris 2008: 288–289). Právě povinnost bránit Belgii také použil Grey jako jednu z hlavních motivací, aby poslance přesvědčil o nutnosti vstoupit do války (The Long, Long Trail nedatováno). V každém případě, když si Bülow stěžoval, že Británie vstoupí do války proti Německu kvůli „cáru papíru“, nereflektoval tak tuto událost zcela přesně. Plné narušení belgické nezávislosti totiž dokázalo udržet liberální vládu před jejím rozpadem (Ferguson 1999a: 162–163).

4.3 Německo jako existenční hrozba

Jak velká část této práce napovídá, elementární a nejpodstatnější příčina vstupu Spojeného království do války je hrozba zvratu rovnováhy moci na evropském kontinentě, která by znamenala německou hegemonii a v takovém případě také přímou existenční hrozbu Velké Británii. Toto paradigma zaujímali především Edward Grey, jeho spolupracovníci na ministerstvu zahraničí – Crowe a Nicolson, Winston Churchill a také pravděpodobně i Asquith, jenž, přestože o potřebě pomoci Francii taktéž mluvil, veřejně častěji zdůrazňoval nutnost bránit belgickou neutralitu. V jeho soukromém dopise své milence se ovšem svěřil, že „je proti britským zájmům, aby Francie byla jako velmoc zničena“ (Ferguson 1999a: 163)

a „není možné dovolit Německu využívat La Manche jako nepřátelskou základnu“ (tamtéž).

Motivace Edwarda Greye pro pomoc Francii představovala možná ještě něco víc, než pouze zabránit „napoleonským“ úmyslům agresorského Německa, které by Británii svým vítězstvím přivedlo na jeho milost a nemilost. Přestože to bylo pravděpodobně jeho nejvážnější odůvodnění vstupu do války, Grey již od uzavření Srdečné dohody pociťoval vůči Francii něco jako morální závazek. Když se mocnosti Trojdohody dohodly o přesunu francouzského námořnictva do Středozemního moře, Británie prakticky převzala odpovědnost za obranu severního pobřeží Francie, které by v případě britské neutrality zůstalo naprosto nechráněno (Kissinger 1999: 223–224). Ve svých memoárech se Grey také ubíral k morálnímu vysvětlení pomoci Francii, podle nichž by v případě setrvání mimo konflikt Británie do budoucna ztratila jakoukoliv důvěryhodnost a nikdo by „nemohl stát o její přátelství“ (Ferguson 1999a: 168).

4.4 Vliv vnitrostátní situace

K objasnění britské intervence se nabízí ještě jedno podstatné paradigma. Vztahy mezi domácími politickými stranami byly v roce 1914 poměrně hodně vypjaté. Větší eskalace vnitropolitického napětí proběhla po hádkách o úpravě domácího rozpočtu Lloydem Georgem anebo reformě pravomocí sněmovny lordů, která nadále nemohla trvale vetovat zákony (Hazlehurst 1970: 512–520). V podstatě do momentu vyhlášení války se na ostrovech řešila Ulsterská krize, kvůli otázce domácího práva Irska, při čemž se drtivá majorita politiků zabývala právě jejím řešením a nikoliv zahraniční politikou (Steiner 1970: 215–216).

Když pak vypukla na Balkáně diplomatická krize, zájem politiků se začal více soustředit na Evropu. Pohledy na problematiku evropského konfliktu ze strany opozice byly docela jasné. Jak konzervativci, tak unionisté žádali okamžitou odpověď na agresivní politiku Německa, otevřeným přidáním se na stranu Francie

a Ruska. V den 2. srpna poslal Bonar Law, lídr koalice konzervativců a unionistů, Asquithovi vzkaz žádající okamžitou podporu Francii a Rusku ve všech směrech, aby se zabránilo vítězství Německa a zajistilo se tak budoucí bezpečí Spojeného království (Harris 2008: 277–285). Dopisem od Bonara Lawa se v ministerském kabinetě ještě více rozšířili obavy, že v případě pádu vlády by se moci chopila skupina jejich politických oponentů (Wilson 1975: 151–154).

Za vzkazem konzervativní a unionistické opozice premiérovi Asquithovi stál Churchill, jenž byl jedním ze dvou jediných ministerských zastánců vyhlášení války. Ten se dne 30. června tajně zeptal svých bývalých kolegů z konzervativní strany, jaká je jejich pozice a zdali by v případě pádu liberální vlády mohl být součástí nového konzervativci sestaveného kabinetu (Harris 2008: 285–286). Churchill dostal kladnou odpověď a až do 2. srpna se zdála být pravděpodobnost pádu liberálního kabinetu daleko více reálná, než možnost že by se ministři dohodli na nějakém společném postoji (McMeekin 2013: 315–316). V případě, že by se odhlasovala neutralita, by tak Grey rezignoval na svůj post a Churchill by přešel ke konzervativcům. Na základě těchto faktů se tak dá usoudit, že pokud by přece jen bylo kabinetem odhlasované neutrální postavení ke konfliktu v Evropě, Británie by se i v takovém případě zúčastnila války, protože by odchodem Greye a Churchilla padla vláda a náhradní vláda Bonara Law by se připojila k boji na straně Dohody.

4.5 Efekt britské intervence a kontrafaktuální scénáře

Nedalo by se však říct, že průběh britské intervence a tak i války samotné, by byl v případě odhlasování neutrality stejný jako tomu bylo při skutečné události, kdy 4. srpna Spojené království deklarovalo válku proti Německu. Autoři popisující událost První světové války si dovoluji několik kontrafaktuálních scénářů, jak by věci probíhaly, kdyby se předválečné události vyvíjely trochu jinak. Většina historiků se však shoduje, že Velká Británie by do války vstoupila tak jako tak, protože by si, jak by se dalo soudit na základě realistických teorií, nemohla dovolit,

aby padla Francie kontrolující nejbližší břehy Britským ostrovům. Henry Kissinger například zmiňuje, že i kdyby nebyla napadena Belgie, Spojené království by nakonec Francii podpořilo, i když by možná s takovým rozhodnutím déle vyčkávala (Kissinger 1999: 224). To by se dalo potvrdit, ale pouze s doplněním, že by takovému „opožděnému vstupu“ předcházela obměna britské vlády. (McMeekin 2013: 314–316).

Nabízí se také otázka, zda bylo možné válce nějakým způsobem předejít. Jak tvrdí J. Paul Harris, „vůdčí osobnosti Německa byli extrémně nervózní a extrémně obezřetní, aby nedošlo k zapojení Británie“ (Harris 2008: 293). Tím se vytváří předpoklad, že pokud by Velká Británie zaujala svou pozici stát po boku Francie a Ruska včas, samotné válce by se možná dalo zabránit. Ve svých válečných memoárech Lloyd George přisoudil vinu Edwardu Greyovi za jeho neefektivní jednání během Červencové krize (Otte 2016: 250–252). To by se dalo považovat, za poněkud netaktní stanovisko, vzpomeneme-li, že právě kvůli nerozhodnutým ministrům, mezi nimiž byl sám Lloyd George, nemohl Grey vystoupit s žádným pevným postojem. Ovšem McMeekin například tvrdí, že Grey mohl vystupovat sebevědoměji navzdory nízké podpoře parlamentu a kabinetu (McMeekin 2013: 351–353).

Niall Ferguson je například přesvědčen, že Británie se válce mohla vyhnout. Zprvė tvrdí, že pokud by Francie zvolila během války vhodnější strategii zaměřenou pouze na obranu, ani by nepotřebovala asistenci ze strany Británie, aby se Němcům ubránila (Ferguson 1999a: 167–168). To před válkou tvrdil také Nicolson, který měl naopak strach z toho, že Francie a Rusko po zničení Německa upřou své zraky proti Spojenému království, pokud by se rozhodlo stát mimo konflikt (Taylor 1954: 525).

Ferguson také přichází s teorií, že v případě britské neangažovanosti ve válce a konečného německého vítězství by vznikla jakási „Císařská Evropská unie“ (*The Kaiser's European Union*). Tento Fergusonův koncept evropské

integrace pod hlavičkou Německa konfrontuje argumentaci Fritze Fischera, že německé válečné cíle zveřejněné v „zářijovém programu“ byly totožné s předválečnou vizí císařových cílů (Fischer 1967: 103–106). Fergusonův koncept vychází z Bethmann-Hollwegovo opatrného jednání, když se snažil zajistit britskou neutralitu a byl ochoten zaručit se za poválečné zachování belgické i francouzské integrity v případě německého vítězství. Císařská Evropská unie je scénář, ve kterém by sice Německo vyhrálo válku a integrovalo by západní Evropu, avšak francouzská a belgická svrchovanost by byla po válce obnovena. Německo by si vítězstvím zajistilo spíše výhodnou ekonomickou integritu a převzalo by kontrolu nad koloniemi poražených zemí, zejména území ve střední Africe (Ferguson 1999a: 167–173). Pokud by tato kritéria byla dodržena, Francie a Belgie by po válce nadále kontrolovala blízká pobřeží britským ostrovům a německý projekt by tak pouze stěží mohl ohrozit britskou námořní nadvládu.

Závěr

Obsah této práce jasně naznačuje, že cesta vedoucí Spojené království do První světové války byla poměrně komplexní a neexistuje pouze jeden jednoznačný argument vysvětlující její válečnou intervenci. Některé skutečnosti, především bezpečnostní hrozba v podobě Německa, byly v přečtené literatuře zmiňovány častěji, a tudíž by se daly považovat za vážnější a podstatnější. Jak tvrdí tato bakalářská práce, první, byť nepřímé faktory vedoucí Spojené království do pozice, v níž stanula v roce 1914, zasahují až do 70. let 19. století. Vznikem nezávislého Německa se na evropském kontinentě objevil stát, jehož ekonomický a vojenský potenciál začal koncem 19. století ohrožovat bezpečné postavení Británie jakožto nejsilnější námořní a obchodní velmoci.

Po přelomu století se Velká Británie, jejíž relativní moc postupně klesala, musela oprostít od úplného uplatňování politiky známé jako skvělá izolace. Velká Británie v době své největší slávy neměla potřebu uzavírat dohody s ostatními velmocemi, ale společně s ekonomickým úpadkem a koloniální přetížeností uzavřela v roce 1902 dohodu s Japonskem a v roce 1904 nový trend své zahraniční politiky následovala udobřením v koloniálních otázkách s Francií, jež byla od dob středověku jejím největším nepřítelem. Na události uzavření Srdečné dohody lze dobře pozorovat, jak se britské obavy z Francie a Ruska postupně přesunuly na vidinu větší koloniální, ale také bezpečnostní, hrozby v podobě vilémovského Německa. To, jak tvrdí autoři jako Kissinger, Allison či Ferguson a další, nebylo způsobeno pouze úpadkem britské potenciální síly vůči Německu, ale také neopatrnou a možná příliš ambiciózní politikou jeho nových vůdců od konce kancléřství Otto von Bismarcka. Přes zjevné oboustranné pokusy navázat mezi sebou lepší přátelské vztahy němečtí státníci přehnanou a nešetrně ambiciózní politikou, jako byl například jejich pokus o pokoření britské námořní nadvlády, nechali namísto přátelství vzniknout anglo-německému antagonismu.

Nepředvídatelné chování Německa bylo elementárním aspektem stojícím za mnoha skutečnostmi vedoucími k přesvědčení britských státníků o nezbytnosti válečné intervence. Za Bismarckovy éry bylo trendem německé zahraniční politiky udržovat křehké vztahy mezi státy, aby nedošlo k formování balančních protikoalic, jejichž vzniku šlo Německo po nástupu Viléma II. prakticky naproti. Británie začala v Německu vidět, jak v podstatě tvrdí Mearsheimer či Allison, potenciálního aspiranta na evropskou hegemonii, jenž by pro Británii po úspěšném napadení Francie představoval nezastavitelnou existenční hrozbu, protože by ovládal nejbližší pobřeží Britským ostrovům a jeho síla by značně převyšovala britský potenciál k ubránění.

Dokonce i významní britští politici varovali před německými zahraničně-politickými záměry a prosazovali užší kooperaci s novým přítelem v podobě Francie, jejíž geografické postavení navíc vytvářelo jakousi bariéru před Německem. Nejvýznamnějším dokumentem na toto téma se stalo memorandum britského „jestřába“ z ministerstva zahraničí Eyra Crowea, který tímto dokumentem ovlivnil britské směřování k větším a pevnějším závazkům vůči státům Trojdohody a zejména Francii. Jeho analýzou byl též výrazně ovlivněn ministr zahraničí sir Edward Grey, jenž byl klíčovou postavou v konečném rozhodnutí zapojit se do války po boku Francie a Ruska.

Jak tvrdí poslední kapitola této práce, pro kabinet Spojeného království bylo i přes nepřehlédnutelnou pravděpodobnost hrozby německého vítězství ve válce s Francií, znamenající evropskou hegemonii, jíž se Británie snažila po téměř celé století, kdy byla ve „skvělé izolaci“, zabránit, náročné se shodnout na jednotné rezoluci ohledně britské intervence. Vesměs byl liberály obsazený kabinet více zaměřen na řešení vnitropolitických problémů, ale v otázce vypuknutí války byl velice rozpolcený. Většina ministrů nevěděla, jaký postoj k válečné intervenci zaujmout a pouze dva členové kabinetu, jimiž byl Grey a Churchill, se od počátku krize hlásili k okamžité pomoci Francii.

Narušení nezávislosti Belgie se stalo zlomovým okamžikem, jenž neodmyslitelně napomohl přesvědčit váhající ministry přidat se k rezoluci vstoupit do války po boku Francie. Myslím, že je diskutabilní, zdali by Spojené království do války vstoupilo i přesto, že by Belgická suverenita zůstala zachována. Převážně na základě Fergusonovy knihy *The Pity of War* a kapitole Paula J. Harrise v kolektivní monografii *The Origins of World War I* jsem přesvědčen, že by Británie za takové situace stejně intervenovala, ovšem až poté, co by se liberální kabinet rozpadl a jeho pozici by převzala koalice konzervativců a unionistů. Narušení belgické neutrality by se tak dalo považovat za stěžejní prostředek k přesvědčení britské vlády, rovněž také skrze přesvědčení britské veřejnosti, o oprávněnosti vyhlášení válečného stavu a definitivního opuštění role *offshore balancera*.

Podstatnou roli hrál fakt, že by v případě pádu kabinetu konzervativci s unionisty okamžitě vstoupili do války. Ti měli pravděpodobně, stejně jako Grey a Churchill, větší sklony k realistickému paradigmatu problematiky války a německé hrozby nežli většina liberálních politiků.

Posoudit dopad britské intervence na průběh a výsledek války je také poněkud sporná záležitost, neboť, jak bylo v práci zmíněno, je to kontrafaktuální scénář, jímž by byly všechny okolnosti války výrazně ovlivněny. Avšak literární prameny tvořící kostru této práce víceméně naznačuje, že pravděpodobnost prohry Francie by byla mnohokrát vyšší, přestože by při lépe zvolené obranné strategii měla kapacitu se německým útokům ubránit sama. Niall Ferguson navíc přichází s kontrafaktuálním scénářem, ve kterém konstatuje, že válečné cíle Německa by byly výrazně odlišné od těch, jež jsou stanoveny v Zářijovém programu, pokud by Spojené království zůstalo stát stranou. V takovém případě by po svém vítězství Německo částečně obnovilo suverenitu Belgie a Francie a vytvořilo tzv. Císařskou Evropskou unii a britská bezpečnost by tak nebyla bezprostředně ohrožena, což v podstatě konfrontuje tvrzení Allisona, Kennedyho, Mearsheimera, Kissingera a dalších, kteří tvrdí, že britské zapojení do války bylo, převážně kvůli relativní moci Německa, nevyhnutelné.

Všichni autoři, jejichž knihy tvoří základní rámec této práce, popisovali, přestože se vesměs dopracovali k podobnému závěru, určité situace trochu jinak a určitým příčinám vedoucí Británii do války dávali odlišnou váhu, či je vůbec nezmiňovali. Paul Kennedy se ze všech autorů nejvíce zaměřil na ekonomické a koloniální aspekty, které podle něj přiměly Velkou Británii opustit svou striktně izolacionistickou politiku nezasahování. Změnu ekonomických trendů na přelomu století poměrně důkladně popsal také Niall Ferguson či Alan J. Taylor. Kissinger asi nejvíce ze všech autorů zohlednil morální závazek Británie vůči Francii a Belgii a hodně zdůrazňoval chování jednotlivců (viz neopatrné jednání císaře Viléma). U Kissingera a Allisona bylo zřetelné realistické paradigma, neboť oba zdůrazňovali nutnost rovnováhy moci, kterou Británie svou intervencí přinesla a také nepřijatelnou hrozbu německé hegemonie v případě, že by Britové do války nešli. Většina Allisonovi kapitoly o antagonismu mezi Německem a Spojeným královstvím je věnována námořnímu závodění, které bylo hlavním zdrojem jejich nepřátelství. Ferguson a Harris narozdíl od ostatních zde zmíněných autorů blíže popisují vnitropolitickou situaci a rozdělení kabinetu v období těsně před vyhlášením válečného stavu, kde poukazují na neshody a problémy uvnitř britského kabinetu, jež vedly k dlouhodobé nejasnosti britské pozice.

Seznam použité literatury a pramenů

- Allison, Graham (2017). *Destined for War* (New York).
- Bönker, Dirk (2015). Naval Race between Germany and Britain, 1898-1912. *International Encyclopedia of the First World War* (https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/naval_race_between_germany_and_great_britain_1898-1912, 5. 5. 2020).
- Britannica (2020a). *British Empire* (<https://www.britannica.com/place/British-Empire>, 1. 6. 2020).
- Britannica (2020b). *Sir Eyre Crowe* (<https://www.britannica.com/biography/Eyre-Crowe>, 30. 5. 2020).
- Britannica (2020c). *Kruger telegram* (<https://www.britannica.com/event/Kruger-telegram>, 5. 6. 2020).
- Britannica (2020d). Egypt (<https://www.britannica.com/place/Egypt/Renewed-European-intervention-1879-82>, 4. 6. 2020).
- Churchill College (nedatováno). *How serious was the German naval threat to Great Britain before 1914?* (<https://www.chu.cam.ac.uk/archives/education/churchill-era/exercises/german-naval-threat-pre1947/>, 1. 6. 2020).
- Crowe, Eyre (1907). Memorandum on the Present State of British Relations with France and Germany. *Wikisource*. (https://en.wikisource.org/wiki/Memorandum_on_the_Present_State_of_British_Relations_with_France_and_Germany, 2. 6. 2020).
- De Lapradelle, Albert D. (1914). The Neutrality of Belgium. *The North American Review* 200 (709), s. 847–857.
- Ferguson, Niall (1999a). *The Pity of War* (Londýn: Penguin Books).
- Ferguson, Niall (1999b). *Virtual History* (New York: Basic Books).
- Fischer, Fritz (1967). *Germany's Aims in the First World War* (New York: W. W. Norton & Company).
- Fischer, Fritz (1969). *War of Illusions* (Toronto: George J. McLeod Limited).

Hamilton, Richard F. (2008). The European Wars: 1815–1914. In: Hamilton, Richard F. a Holger, Herwig H. eds., *The Origins of World War I* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi: Cambridge University Press), s. 45–91.

Hamilton, Richard F. a Holger Herwig H. (2008). World Wars: Definitions and Causes. In: Hamilton, Richard F. a Holger, Herwig H. eds., *The Origins of World War I* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi: Cambridge University Press), s. 1–44.

Harris, J. Paul (2008). Great Britain. In: Hamilton, Richard F. a Holger, Herwig H. eds., *The Origins of World War I* (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi: Cambridge University Press), s. 266–299.

Hazlehurst, Cameron (1970). Asquith as Prime Minister. *The English Historical Review* 85 (336), s. 502–531.

Herrmann, David G. (1996). *The Arming of Europe and the Making of the First World War* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press).

Gebhard, Carmen (2017). One World, Many Actors. In: McGlinchey, Stephen, *International Relations* (Bristol), s. 32–45.

Gold, Dana – McGlinchey, Stephen (2017). International Relations Theory. In: McGlinchey, Stephen, *International Relations* (Bristol), s. 46–56.

Goodman, Paul (2019). The 8 Main Reasons for War. *Owlcation*. 3. 12. 2019 (<https://owlcation.com/social-sciences/The-Main-Reasons-For-War>, 1. 5. 2020).

Howard, Christopher (1962). ‘SPLENDID ISOLATION’. *History* 47 (159), s. 32–41.

Kant, Immanuel (1999). *K věčnému míru* (Praha: Alfaprint).

Kennedy, Paul (1996). *Vzestup a pád velmocí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny).

Kissinger, Henry (1999). *Umění Diplomacie* (Praha: Prostor).

- Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics* (New York, Londýn: W. W. Norton & Company).
- Langer, William L. (1928). Russia, the Straits Questions and the Origins of the Balkan League. *Political Science Quarterly* 43 (3), s. 321–363.
- Lipson, Leslie (1953). The Two-Party System in British Politics. *The American Political Science Review* 47 (2), s. 337–358.
- Lowe, John (1994). *The Great Powers, Imperialism, and the German Problem. 1865-1925* (Londýn, New York: Psychology Press).
- McMeekin, Sean (2013). *July 1914: Countdown to war* (Basic Books).
- National Archives (nedatováno). *Why did Britain go to War?* (<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/greatwar/g2/backgroundcs1.htm>, 4. 7. 2020).
- Otte, Thomas (2002). The elusive balance: British foreign policy and the French entente before the First World War. In: Sharp, Alan a Stone, Glyn eds., *Anglo-French Relations in the Twentieth Century* (Londýn, New York: Taylor & Francis E-Library), s. 11–35.
- Otte, Thomas (2016). ‘Postponing the Evil Day’: Sir Edward Grey and British Foreign Policy. *The International Historical Review* 38 (2), s. 250–263.
- Rast, M. C. (2020). British Political Theatre in Ireland: Winston Churchill and Belfast, 1912. *History Ireland* 28 (1), s. 34–37.
- Scientific American* (1906). The British Battleship “Dreadnought” 95 (8), s. 138.
- Schmitt, Bernadotte E. (1924). Triple Alliance and Triple Entente. *The American Historical Review* 29 (3), s. 449–473.
- Steiner, Zara S. (1977). *Britain and the Origins of the First World War* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire, Londýn: MacMillan Education LTD).
- Taylor, Alan J. (1954). *The Struggle for Mastery in Europe 1848–1918* (Oxford: The University Press).
- The Advocate of Peace* (1902). Terms of the New Anglo-Japanese Treaty. březem 1902, s. 56.

The Long, Long Trail (nedatováno). *Sir Edward Grey's Speech on the eve of war: 3 August 1914* (<https://www.longlongtrail.co.uk/battles/sir-edward-greys-speech-on-the-eve-of-war-3-august-1914/>, 20. 4. 2020).

Valone, Stephen J. (1988). "There Must Be Some Misunderstanding": Sir Edward Grey's Diplomacy of August 1, 1914. *Journal of British Studies* 27 (4), s. 405–424.

Wilson, Keith M. (1975). The British Cabinet's Decision for War, 2 August 1914. *British Journal of International Studies* 1 (2), s. 148–159.

Resumé

This bachelor thesis focuses on the topic of British war intervention during the World War I. The main goal of the thesis is to determine what were the reasons that made the British government agree to join the war on the side of France and Russia. To find out why did they made such a decision, we need to know how were the relations between states changing at the turn of the 19th and 20th century. The official cause of British intervention was the violation of Belgian neutrality by Wilhelmine Germany, but this statement is questionable, because there can be found more possible reasons to clarify the British declaration of war against Germany.

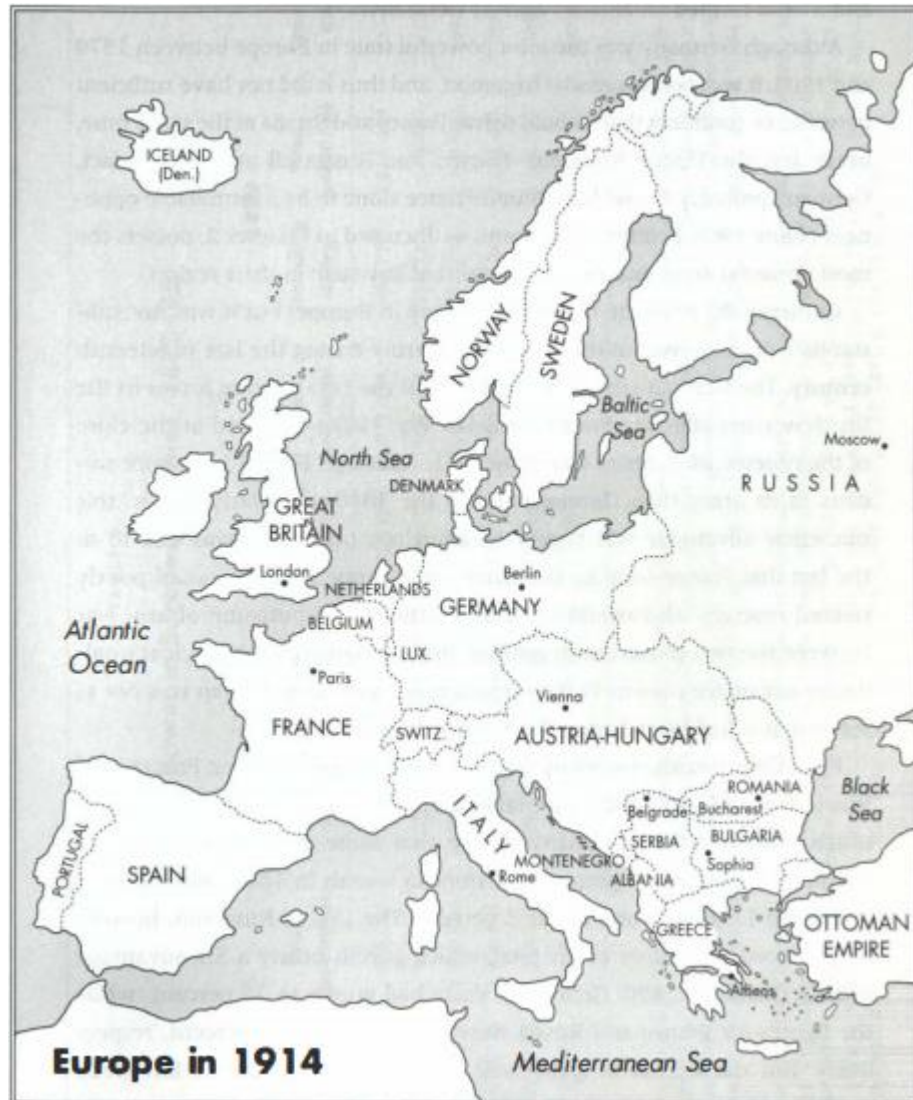
The main source for the analysis of this problematics is a book written by John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*. The book provides us with an offensive realism paradigm which is based on the power politics and calculation of power that helps us to better understand and realize the effects of distribution of power. Mearsheimer also describes the model of offshore balancer which is a state with much larger power than the rival states do have, but this state is separated by a water barrier that makes it unable to create its hegemony, so it is natural for the state to secure the balance of power, so no one can reach the hegemony. This concept is well-applicable for the United Kingdom in the middle of 19th century and we can recognize how the shift of power distribution changed Britain's behavior in the international system.

The first chapter of the practical part of the thesis shows how the unification of Germany and changes of economic power related to it made British leaders behave differently than they used to behave in the era of „splendid isolation“. The following chapter describes the colonial competition between states. We can observe how Germany became an enemy of United Kingdom when it had begun to be an aggressive rival to British naval dominance. There are described many

mistakes made by German leaders that led to some international crisis and anglo-german antagonism. Last Chapter provides an insight to how the British cabinet dealt with the war declaration decision-making. The liberal cabinet was a few times close to falling apart, but the violation of Belgian sovereignty helped to persuade the public opinion alongside with the undecided members of the cabinet, that it is right to intervene. United Kingdom would most likely join the war anyhow, because the coalition of conservatives and unionists, according to a letter written by Bonar Law to Asquith, would join the war immediately after their takeover of the cabinet.

Přílohy

Mapa 1: Evropa v roce 1914

Zdroj: Mearsheimer (2001: 185)

Tabulka 1: Počet obyvatel v letech 1890 – 1913 (v milionech)

<i>stát</i>	<i>1890</i>	<i>1900</i>	<i>1910</i>	<i>1913</i>
Rusko	116,8	135,6	159,3	175,1
Německo	49,2	56,0	64,5	66,9
Rakousko- Uhersko	42,6	56,7	50,8	52,1
Francie	38,3	38,9	39,5	39,7
Velká Británie	37,4	41,1	44,9	45,6
Itálie	30,0	32,2	34,4	35,1

Zdroj: Kennedy (1996: 247)

Tabulka 2: Poměr obyvatel žijících ve městech na celkový počet obyvatel (v procentech)

<i>stát</i>	<i>1890</i>	<i>1900</i>	<i>1910</i>	<i>1913</i>
Británie	29,9	32,8	34,9	34,6
Německo	11,3	15,5	20,0	21,0
Francie	11,7	13,3	14,4	14,8
Rakousko-Uhersko	5,6	6,6	8,2	8,8
Itálie	9,0	9,6	11,0	11,6
Rusko	3,6	4,8	6,4	7,0

Zdroj: Kennedy (1996: 248)

Tabulka 3: Výroba železa a oceli (v milionech tun)

<i>stát</i>	<i>1890 (železo)</i>	<i>1900 (ocel)</i>	<i>1910 (ocel)</i>	<i>1913 (ocel)</i>
Velká Británie	8,0	5,0	6,5	7,7
Německo	4,1	6,3	13,6	17,6
Francie	1,9	1,5	3,4	4,6
Rakousko	0,97	1,1	2,1	2,6
Rusko	0,95	2,2	3,5	4,8
Itálie	0,01	0,11	0,73	0,93

Zdroj: Kennedy (1996: 250)

Tabulka 4: Průmyslový potenciál (Velká Británie v roce 1900 se rovná 100)

<i>stát</i>	<i>1880</i>	<i>1900</i>	<i>1913</i>
Velká Británie	73,3	100	127,2
Německo	27,4	71,2	137,7
Francie	25,1	36,8	57,3
Rusko	24,5	47,5	76,6
Rakousko	14,0	25,6	40,7
Itálie	8,1	13,6	22,5

Zdroj: Kennedy (1996: 251)

Tabulka 5: Celkové zahraniční investice v roce 1913 (v milionech liber)

<i>stát</i>	<i>1913</i>
Velká Británie	793
Francie	357
Německo	230
ostatní (celkem)	421

Zdroj: Ferguson (1999: 36)

Tabulka 6: Počet vojáků jednotlivých velmocí (včetně námořnictva)

<i>stát</i>	<i>1880</i>	<i>1890</i>	<i>1900</i>	<i>1910</i>	<i>1914</i>
Rusko	791 000	677 000	1 162 000	1 285 000	1 352 000
Francie	543 000	542 000	715 000	769 000	910 000
Německo	426 000	504 000	542 000	694 000	891 000
Británie	367 000	420 000	624 000	571 000	532 000
Rakousko	246 000	346 000	385 000	425 000	444 000

Zdroj: Kennedy (1996: 253)

Tabulka 7: Námořní síla v roce 1914

<i>stát</i>	<i>počet velkých válečných lodí</i>	<i>tonáž</i>
Británie	29	2 205 000
Francie	10	731 000
Rusko	4	328 000
Trojdohoda celkem	43	3 264 000
Německo	17	1 019 000
Rakousko	3	249 000
Něm. a R-U celkem	20	1 268 000

Zdroj: Ferguson (1999: 85)